

**Türkiye’de Siyasal İslamcılığının Kurumsallaşma Süreci Bağlamında
Milli Görüş Hareketi ve Partileri**

Sezer MEMİŞ

**Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Semineri

Dr. Öğr. Üyesi Halil MUTİOĞLU

Aydın 2022

ÖZET

Türkiye’de Siyasal yaşamın önemli bir unsuru olarak Siyasal İslamcılığın kurumsallaşması ve Türk siyasetindeki yerini alması, kökenlerini Tanzimat döneminin sonrasında başlayan siyasal hareketlerde bulmaktadır. Bu açıdan “Millî Görüş” (MG) olarak adlandırılan siyasal hareket, Osmanlı Devleti’nin gerileme ve dağılma dönemlerine ilişkin kurtuluş reçetelerinden biri ve diğer alternatifler karşısında bir tepki olarak da nitelenebilecek bir anlayışın, Cumhuriyete devreden politik mirasının sonucu olarak, 1960’lı yıllarda filizlenen ve dönemin hâkim sağ partilerindeki muhafazakâr rengi yeterli bulmayarak kendi özgün çizgisini ortaya çıkarmasının ifadesi olarak görülmelidir.

Bu çalışmada; Türk siyasal tarihinin son 300 yılına damga vurmuş olan bir siyasal akımın Türkiye Cumhuriyeti parlamenter demokrasisindeki temsilcisi olarak Millî Görüş hareketi ve onun kurumsal temsilcileri durumundaki siyasal partiler incelenecektir. İncelemede; Millî Görüş’ün genel muhtevası hakkında bilgi verilerek hareketin kurucusu ve sembol lideri olan Necmeddin Erbakan’ın siyasal öyküsüne kısaca değinilecek, ikinci bölümde Millî Görüş’ün temsilcileri olarak anılan siyasal partilerin tarihsel süreçteki rollerinden bahsedilecek ve MG’nin son siyasal temsilcisi olan Saadet Partisi hakkında bilgiler verilecektir. Son bölümde hareketin genel değerlendirmesi yapılacak ve Türk Siyasal Yaşamına etkileri değerlendirilecektir.

MG’nin temsilcileri olma iddiaları ya da onun ideolojik yaklaşımını benimsemeleri itibarıyla; Millî Nizam Partisi (MNP), Millî Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) siyasal tarihimizde yer almışlardır. Günümüzde MG çizgisinin devamı iddiasında olan partiler; Saadet Partisi (SP) ve Yeniden Refah Partisi (YRP) adıyla temsil edilmektedirler. Çalışma bu partiler ekseninde yürütülecek, MG içinden çıkan bir grup tarafından kurulmuş olmasına karşın, hem liderinin “MG gömleğini” çıkardığını belirterek bu çizgiyi reddettiğini açıkça ifade etmesi, hem de ideolojik olarak açık biçimde farklı bir yapıyı benimsemiş olması sebebiyle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) kapsama alınmayacaktır.

Anahtar Kavramlar: Din, Siyaset, İslamcılık, Türk Siyasal Hayatı, Necmettin

Erbakan, Millî Görüş.

ABSTRACT

The institutionalization of Political Islamism as an important element of political life in Turkey and its taking its place in Turkish politics find its origins in the political movements that started after the Tanzimat period. In this respect, the political movement called “*The National Vision*” (Milli Görüş) emerged as a result of the political legacy that was transferred to the Republic, an understanding that could be described as one of the salvation prescriptions regarding the decline and disintegration periods of the Ottoman Empire and as a reaction against other alternatives. And it should be seen as an expression of the conservative color in the dominant right parties of the period and revealing its own unique line by not finding it sufficient.

In this study; as the representative of a political movement that has left its mark on the last 300 years of Turkish political history in the parliamentary democracy of the Republic of Turkey, the *The National Vision* movement and its institutional representatives will be examined. In the review; By giving information about the general content of *The National Vision*, the political story of Necmettin Erbakan, who is the founder and symbol leader of the movement, will be briefly mentioned. Information will be given. In the last section, the general evaluation of the movement will be made and its effects on Turkish Political Life will be evaluated.

By claiming to be representatives of *The National Vision* or adopting its ideological approach; National Order Party (Milli Nizam Partisi), National Salvation Party (Milli Selamet Partisi), Welfare Party (Refah Partisi), Virtue Party (Fazilet Partisi) have taken place in our political history. Today, the parties claiming to be the continuation of the *The National Vision* line; they are represented as the Felicity Party (Saadet Partisi) and the Welfare Again Party (Yeniden Refah Partisi). Despite the fact that the work will be carried out on the axis of these parties, although it was founded by a group that came out of the *The National Vision*, the Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi) both because its leader clearly stated that he rejected this line by stating that he took off his “*The National Vision* shirt”, and because it clearly adopted a different structure ideologically will not be covered.

Keywords: Religion, Politics, Islamism, Turkish Political Life, Necmettin

Erbakan, National Opinion.

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGD : Anadolu Gençlik Derneği

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP : Anavatan Partisi

AP : Adalet Partisi

Bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

CGP : Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DİSK : Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DGM : Devlet Güvenlik Mahkemesi

DP : Demokrat Parti

DYP : Doğru Yol Partisi

FP : Fazilet Partisi

HAS Parti : Halkın Sesi Partisi

HP : Halkçı Parti

IDP : Islahatçı Demokrasi Partisi

İTÜ : İstanbul Teknik Üniversitesi

KKTC : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MC : Milliyetçi Cephe

MDP : Milliyetçi Demokrasi Partisi

MG : Millî Görüş

MGK : Millî Güvenlik Konseyi

MGV : Millî Gençlik Vakfı

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MNP : Millî Nizam Partisi

MSP : Millî Selamet Partisi

MTTB : Milli Türk Talebe Birliğı

RP : Refah Partisi

SHP : Sosyaldemokrat Halkçı Parti

SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi

SP : Saadet Partisi

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP : Türkiye İşçi Partisi

TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğı

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

YRP: Yeniden Refah Partisi

YTP : Yeni Türkiye Partisi

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
KISALTMALAR.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
1. GİRİŞ.....	1
2. MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİ	
A. Milli Nizam Partisi.....	3
B. Milli Selamet Partisi.....	4
C. Refah Partisi.....	7
D. Fazilet Partisi.....	18
E. Saadet Partisi.....	19
3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	21
KAYNAKÇA.....	23

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması (1699) sonrası başlayan duraklamasının önce gerilemeye sonrasında ise parçalanmaya evrildiği dönem olan XVIII. Yüzyıldan itibaren, İmparatorluğu eski gücüne kavuşturmak ya da kurtarmak söylemine dayalı çeşitli fikir akımları arasında Batıcılık, Türkçülük ve Osmanlıcılık ile beraber, İslamcılık da etkili olmuştur. Kurtuluş mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel esasları, milliyetçilik ve aydınlanmacılık fikriyatlarından esinlenmiş ve İttihat Terakki geleneğinin Mustafa Kemal Atatürk tarafından yeniden yorumlanması ve geliştirilmesi çerçevesinde ortaya çıkan bir siyasal gelenek olan Atatürkçülük tarafından biçimlendirilmiştir.

İslamcılık akımının XVIII. Yüzyılda ortaya çıkışından günümüzdeki biçimlenişine kadar uzanan süreçte temel karakteri; Osmanlı dünyası ve genel olarak İslam'ın "eski güçlü günlerdeki özüne dönmesi" temeline kuruluydu. Bu düşüncenin iddiası; geleneksel İslami akımların bugünün dünyasını anlamayı da mümkün kıldığı, sistemde ya da toplumsal düzlemde yer alan aksamaların İslami değerlerin yozlaştırılmasından kaynaklandığı idi. Özellikle XII. Yüzyıldan itibaren her türlü bilimsel çalışmanın tekfircilikle itham edilmesi, İslam'ın dünyadaki tüm sorulara cevap verdiği iddiası, bilim ve felsefe ile uğraşmanın tanrıtanımazlık olarak addedilmesi gibi gerekçelerle ilerlemenin her türlüşünün kesin olarak reddi, coğrafyayı hızla geriletmiştir. Tüm bunlara Rönesans ve reform hareketlerini yaşayan ve devrimler gerçekleştiren Batının amansız rekabeti de eklenince, İslam dünyası ve onun en önemli temsilcisi durumundaki Osmanlı Devleti XIX. Yüzyılda çökme noktasına gelmiştir. Ancak bu çöküş, son derece geri kalmış ve reaya örgütlenme biçimiyle giderek tepkisiz bir toplum haline gelmiş Osmanlı ahalisinin Müslüman unsurlarını ironik bir biçimde ilerlemeden korkmaya ve geçmişe daha sıkı bağlanmaya itmiştir. Bir askeri ve ekonomik zorlamadan doğan Osmanlı modernleşmesi, bir taraftan Batıdan alınan kurumlarda eğitim gören ve dünyaya daha seküler bir yönden bakan bürokratik ve askeri bir sınıf ikame ederken, toplumun diğer katmanlarında kuşkucu muhafazakârlık da aynı biçimde gelişmiştir. Böylece Osmanlı toplumundaki Müslüman unsurlar tüm diğer aidiyetlerden daha fazla sosyolojik bir parçalanma yaşamıştır.

Kurtuluş Savaşı toplumun tüm kesimlerinin katıldığı bir yaşam hakkı mücadelesi olarak sürdürülse de, direnişçilerin ana kadrolarını aydınlanmacı bürokratik ve askeri elit teşkil etmiştir. Cumhuriyet'in de kurucusu olan bu kadrolar, temel sorunun eski ihtişamlı günlere dönmek olmadığını görmüş ve Atatürk'ün ifadesiyle "çağına uyum sağlamayan bütün milletlerin esir olduğunu" anlamış bir geleneği temsil ediyorlardı. Doğal olarak genç Cumhuriyetin ilk mücadelesi; aydınlanma, muasır medeniyet seviyesine erişme ve çağdaşlaşma sloganlarının vücuda getirdiği, eski rejim kalıntılarını silme hareketi oldu.

İslamcı akımların bir bölümü, daha savaş yıllarında Milli Mücadelenin saltanatı karşısına alan yapısına karşı padişahın tarafında yer almış, mücadeleye destek veren kesim ise, gerek Mustafa Kemal'in milli egemenlik odaklı politikalarına, gerekse kurtuluş sonrası gelen Cumhuriyet ve devrimlere en yumuşak ifadeyle "soğuk" olmuşlardır. Cumhuriyetin çok partili yaşama geçme

yönündeki iradesi, her seferinde gericilerin ve eski rejim yanlılarının muhalefet organizasyonlarını paravan olarak kullanma teşebbüsleri yüzünden yarım kalmıştır.

Nihayet 1946 yılında Demokrat Parti'nin (DP) kurulması, dünyada değişen siyasal yapı ve muhalefetin nispeten “seküler” unsurlarına Milli Şef tarafından yapılan bir çeşit emrivaki ya da “yüreklendirme” sonucu olabilmıştır.

DP'nin 27 Mayıs müdahalesiyle iktidardan indirilmesi sonucu kurulan Adalet Partisi (AP) bir süre muhafazakârların toplanma noktası olmuş, ancak daha DP döneminde liberal politikalarından memnun olmayan ve daha dindar/muhafazakâr bir siyasal yapı arzulayan kesimler 1969 yılında Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kurmuştur. Bu yapı, aynı zamanda Milli Görüş'ün de doğumu anlamına gelmektedir. MG, önderi Necmettin Erbakan ile bütünleşmiş bir siyasal harekettir. Neredeyse Milli Görüş demek, Erbakan ve arkadaşlarının politik görüşleri demektir.

Gerçekte Necmettin Erbakan'ın siyasal yaşamında MG'nin liderliğine giden süreç bir nevi tesadüfler zincirinin zorlamasıyla olmuştur. Erbakan İTÜ mezunu bir motor mühendisi olarak, Almanya'da ihtisas yapıp, 27 yaşında doçent, 38 yaşında profesör unvanı almış oldukça parlak bir akademisyendi. Erbakan için mezun olduğu İTÜ'nün albümünde yapılan tanıtım şu şekildedir:

“Necmettin Erbakan...

Toylardandır...

Sofudur, dindardır ve çalışkandır. Hayatının yarısını namaz, yarısını da projeler işgal eder. Sınıfının yarısını kendisi, yarısını da arkadaşları işgal eder. Proje ve raporları, Saatli Maarif Takvimi gibi geniş izahlıdır. Herkesin bir sayfada bitirdiği konuyu o kırk sayfada özetler. Kendisine cıvata nedir diye sorarsanız, izaha demir filizlerinin naklinden başlar ve o kadar anlatır ki, nihayet namaz vakti gelir ve sonunu dinleyemezsiniz...”¹

Necmettin Erbakan 1969'da TOBB genel başkanlığına seçilmiştir. Ama AP hükûmetinin seçimleri iptal etmesiyle 8 Ağustos 1969'da başkanlıktan ayrılmak zorunda kalmıştır. 1969'da Adalet Partisinden (AP) milletvekili aday adaylığı Süleyman Demirel tarafından veto edildiği için Konya'dan bağımsız aday olmuş ve iki milletvekili seçtiren oy alarak milletvekili seçilmiştir. Bu noktadan itibaren, AP ve genel olarak sonradan “Batı taklitçisi” olarak nitelendireceği sağ partilerle bağlantısını keserek 17 arkadaşıyla birlikte MNP'yi kurmuştur.

Necmettin Erbakan, ölümüne dek MG'nin tek lideri olarak kalmıştır. Şu veya bu biçimde hareketi yönlendiren, politikalarına şekil veren ve ideolojik altyapısını ören tartışmasız önder olarak MG'nin partilerine şekil vermiş, kapatıldıklarında yenilerinin kurulmasını ve kimi zaman emanetçi liderler eliyle yürütülmesini temin etmiştir. MG'nin ilk partisi olan MNP'nin kuruluşunda geniş oranda İslami kesimlerin uzlaşmasının bulunduğu söylenebilir. Erbakan'ın bağlı bulunduğu İskenderpaşa Cemaati ve Erenköy Cemaati başta olmak üzere Nakşi grupların büyük bir bölümü, Nurcu teşekküller ve maneviyatçı kesimlerden destek alınmıştır. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) teşkilatları ile de yakın ilişkiler kurulmuştur. MNP kongrelerinin afişleri ve hazırlıkları MTTB üyesi gençler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak MG'nin ve onun ilk partisi olan MNP'nin kuruluşunda İslami ve muhafazakâr kesimlerden geniş anlamda destek bulunduğu anlaşılmaktadır. Sonraki siyasi gelişmeler, bu desteğin parçalanmasına sebep olduysa da Erbakan partisini belirli bir uzlaşının üzerine inşa etmiştir.

¹ (Akın, 1976;24)

MG'nin ideolojik altyapısı, Erbakan'ın TOBB başkanlığı döneminde verdiği mücadele döneminden itibaren anlaşılabilir olmuştur. Erbakan, Odalar Birliği sürecinde büyük sermaye gruplarına karşılık Anadolu tüccarlarını korumaya ve desteklemeye yönelik bir tutum sergilemiştir. Odalar Birliği'ne verilen yatırım kotasının çok büyük bir kısmının büyük tüccarlara verildiğini, Anadolu tüccarına ise çok küçük bir miktarın ayrıldığını fark etmiş ve bu yapıyı değiştirmeye çalışmıştır. Bu yönüyle İstanbul merkezli ve yabancı yatırım destekli büyük burjuvaziye karşı Anadolu burjuvazisinin temsilciliğine dayanan bir hareket olarak doğmuştur.

MG'nin temel savunuları “Milli ve Manevi Kalkınma” olarak formüle ettikleri toplumcu, kalkınmacı ve maneviyatçı muhafazakârlık ideolojisine dayanır. Ülkenin kendi olanakları ile kalkınabileceği ve bunun için “Ağır Sanayi Hamlesi” denen bir atılımla, kendi kaynaklarından ve öz gücünden yararlanması gerektiği iddiasındadır. Erbakan'ın 1973 tarihli “Sanayi Davamız” konferansı ise teşekkül döneminde sık sık dile getirilen sanayileşme fikrinin bir özeti gibidir. Erbakan bu konferansta, bir memleketin sadece ziraat yaparak fakirlikten kurtulamayacağını, sanayileşmenin elzem olduğunu belirtir. Sanayi ürünlerinin, katma değer üretimi açısından tarım ürünlerinden kat kat üstün olduğunu ifade eder. Ayrıca ziraat alanında da verimi yükseltmek, artan nüfusa iş imkânı sağlayabilmek ve ülkenin kendini savunma kapasitesinin gelişmesi için de sanayileşmenin şart olduğunu vurgular.

“Türkiye'nin güçlü bir ülke olabilmesi için bir an önce bir plan dâhilinde sanayileşme adımlarını hızla atarak, her alanda ihtiyaç duyduğu ürünleri kendisinin üretmesi gerektiğini vurgular. Sanayileşmenin bizim yapamayacağımız bir şey olduğu fikrinin yanlış olduğunu, geçmişte aslında bunun yapıldığını örnekler vererek açıklar. Erbakan, kaynakların bir kısmının makine yapan makinelere yatırılması gerektiğini, montaj ve başkalarının üretim tezgâhlarını kullanarak yapılan şeyin gerçek sanayileşme olmadığını belirtir. Dönem itibarıyla güncel bir konu olan ortak pazarın ülke menfaatine uygun olmadığını savunur.”²

Erbakan, “MG'nin manevi kalkınmasını sağlamak için: Milletin milli şuur ve gayeler etrafında bir araya gelerek bölünmez bir bütün teşkil etmesi gerektiğini bunu ile birlikte, insan hak ve hürriyetinin teminat altına alınması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca devletin demokratik nizam içinde iç barışın tam olarak sağlanması ve kâmil manada tahakkuku oluşmasını gerektiğini belirttikten sonra devlet-millet beraberliğinin tam manada sağlanması ile gelişebileceğini belirtir.”³

Erbakan'ın ağır sanayi hamlesi yoluyla kalkınma ve tarımda makineleşme suretiyle üretimi arttırmaya dayanan ekonomi politikası, faizsiz ve üretimi teşvik eden bir finansal politika ile tamamlanıyordu. Daha siyasal macerasının en başlarında “ev sohbetleri” vasıtasıyla yaptığı konuşmalarda, bu politikanın izleri görülebilmekteydi: “Bu gidişatı durduracak faizsiz iktisadi sistemimizi kuracağız. Bugünkü sistemde bankalar vatandaşın tasarruf edilmiş paralarını belli bir faizle toplayıp İstanbul, İzmir gibi büyük merkezlerdeki komprador-mason işadamlarına veriyor. Halkın parası kendi yararına değil başkasını daha da zenginleştirmek için kullanılıyor. Öyle ise ne yapmalı? Bir defa faiz Müslümanlıkta haram. Hem faizsiz hem de kazanç getiren ve milli sanayiye geliştiren bir sistem nasıl kurulmalı? Kolay din kardeşlerim, çok kolay. Var böyle bir sistem. Şimdi Batı âlemi de bu yola gidiyor. Parayı veriyorsun bankaya ve tercih edeceğin bir hisse senedi alıyorsun. Yani paranı bir kurulu işe yatırıyorsun.

² (Demir, 2019; 83)

³ (Erbakan, 1975)

Bankalar da sattıkları sağlam hisse senetlerine göre itibar sahibi oluyorlar. Artık parayı yatırdığın işin kazancı ne ise hissene o düşecek. Böylece yüzde 3-4 gibi küçük faizler yerine en az yüzde 15-20 kazanç sağlıyorsun. Ve de sermaye piyasasını kuvvetlendiriyorsun. Tabii başıboş bırakmayacaksınız bu sistemi. Bir defa devletin milli sanayiye kurucu, koruyucu bir tutumu olacak.”⁴

Yazar ve şair Necip Fazıl Kısakürek, MNP’nin kuruluş aşamasında MG tezlerine destek vermiş ve mitinglerde boy göstermiş olmasına rağmen, sonraki yıllarda yaşanan ayrışmalarda Erbakan’ın “samimi bulmadığını” iddia edecektir.⁵

İşte bu şartlarda kurulan MG teşkilatları, maddi kalkınma temelinde dönemin yükselen sol ve toplumcu hareketlerine uyumlu biçimde planlı ve kalkınmacı bir anlayışı savunmaktaydı. Diğer taraftan “manevi kalkınma” sloganıyla da Soğuk Savaş şartlarında ABD desteğiyle sosyalizmin karşısına milliyetçilik ve İslamcılığın çıkarılmış bulunduğu Türkiye şartlarında, muhafazakâr ve dindar kitlenin desteğine güveniyor; bir başka deyişle AP’nin etrafında toplanan “Liberal-Muhafazakâr” ve MHP’de simgeleşen “Milliyetçi-Muhafazakâr” akımların yanında “İslamcı-Muhafazakâr” bir alternatif sunmuş oluyordu.

MG’nin kuruluşu ve ideolojik-politik örgütlenmesi, ana hatlarıyla yukarıda açıklanan biçimde kurulmuş ve böylelikle Cumhuriyet tarihinin başından itibaren esasen sağ partiler içerisinde faaliyet gösteren İslamcı hareket, bağımsız bir odak noktası haline gelmiştir.

2. MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİ

A. Milli Nizam Partisi (MNP)

26 Ocak 1970 yılında MG’nin ilk partisi olarak kurulmuştur. MNP’nin ilk kongresine Necip Fazıl Kısakürek ve Eşref Edip gibi kişilerin katılmış ve genel başkan Erbakan’ın partinin kuruluşunun Osmanlı padişahlarına dayandığını iddia etmesiyle birlikte Parti’nin Siyasal İslam’ın ilk partisi olduğunun adeta gövde gösterisi yapılmıştır.⁶ Partinin kuruluş beyannamesinin de Kısakürek ve Edip’in katkılarıyla oluştuğu belirtilir. Bildiride, sonraki yıllarda da MG’nin partilerine esin kaynağı olacak şu ifadeler yer verilmiştir:

“Asırlardan beri özlediğin ve beklediğin, kendi ruhunun derinliklerinden gelen ve senin bizatihi kendi öz varlığının mana ve madde sahasında yeniden doğuşundan başka bir şey olmayan Millî Nizam Partisi’nin kuruluşu münasebetiyle, sana yaptığımız bu ilk hitabımızı bitirirken Cenabı Hak’tan milletimize özlediği huzur, saadet, refah ve selâmet dolu Millî Nizamı nasip etmesini dileriz.”⁷

Ancak bu partinin siyasal ömrü kısa olmuş ve Cumhuriyet Başsavcılığı, 5 Mart 1971’de, MNP hakkında “laikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü” gerekçesiyle dava açmıştır.

⁴ (Yalçın, 2012; 49)

⁵ (Yalçın, 2012; 43)

⁶ (Ertem, 2016)

⁷ (MNP, 1970;8)

Anayasa Mahkemesi, 20 Mayıs 1971’de, partinin "laik devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması prensiplerine aykırı olduğu" gerekçesiyle kapatılmasına karar vermiştir. Bununla birlikte, MNP yöneticileri hakkında herhangi bir ceza davası açılmamıştır.

12 Mart müdahalesinin siyasal alandaki yansıması, MNP ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi “müesses nizama aykırı” bulunan partilerin kapatılması ve siyasal alanın daralmasına sebebiyet verse de, MG hareketi Erbakan’ın bir süre yurtdışına çıkarak İsviçre’de bulunmasının ardından kısa bir süre sonra yeniden örgütlenme çalışmalarına hız vermiştir.

B. Milli Selamet Partisi (MSP)

Erbakan’ın İsviçre’den dönüşüne kadar, Süleyman Arif Emre öncülüğünde ikinci parti olarak Milli Selamet Partisi kuruluş çalışmaları başlamıştır. Erbakan’ın dönmesi ile birlikte teşkilat çalışmalar hızlanmış ve Milli Selamet Partisi (MSP) adında siyasal İslam’ın ve MNP programında yer alan Milli Görüş’ün ikinci partisi 11 Ekim 1972’de kurulmuştur.⁸

MG’nin önemli isimlerinden olan Süleyman Arif Emre; 27 Mayıs müdahalesinden sonra Ekrem Alican’ın genel başkanlığını yaptığı Yeni Türkiye Partisi’nin (YTP) kurucularından olmuştur. 1961 seçimlerinde YTP’den Adıyaman Milletvekili seçilmiştir. Malatya Lisesi mezunu Süleyman Arif Emre, Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti gibi Türk-İslamcı yazarların davalarını üstlenmiştir. Gazeteci Ahmet Emin Yalman’ı vuran Hüseyin Üzmez adlı radikal İslamcının da avukatlığını yapmıştır.

Milli Görüş kavramı, esasen MSP ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Necmettin Erbakan’ın dindar kişiliği ile birlikte “milli” bir duruşa sahiptir. Fakat Erbakan’ın milliyetçiliği etnisite eksenli olmayıp, dışa bağımlılıktan kurtulmayı kastetmiştir. Cumhuriyet döneminde uygulanan yerli sanayileşme modeli Milli Görüş hareketinin sanayi ve kalkınma yolunda ilham kaynağını oluşturmaktadır.⁹

Necmettin Erbakan ve MNP kurucu kadroları 12 Mart döneminin de yarattığı çekinceyle MSP’nin kuruluşunda en azından “resmi” bir rol almamışlardır. Parti 1973 seçimlerine Süleyman Arif Emre liderliğinde girmiş ve 1,26 milyon oy alarak, %11’lik oy oranıyla TBMM’de 48 milletvekilliği elde etmiştir. Senato seçimleri sonucunda ise 3 senatörlük kazanılmıştır. 14 Ekim 1973 seçimlerine Süleyman Arif Emre’nin genel başkanlığında giren MSP’nin başına, seçimlerin hemen arkasından 20 Ekim 1973 tarihli Genel İdare Kurulu kararı ile Necmettin Erbakan getirilmiştir.

Seçim sürecinde yaratılan büyük heyecan ve görece elde edilen başarı MG taraftarı kitleleri heyecanlandırmıştır. Elbette bu heyecanda, Erbakan’ın kendine has üslubu ile seçim sonuçlarını yorumlaması da etkili olmuştur. Erbakan 1973 seçimlerinin sonuçlarını şu şekilde değerlendirmekteydi: “MSP, seçimlerde hiçbir ülkede, hiçbir partiye nasip olmayan büyük bir zafer kazanmıştır. MSP’nin 52 parlamenterle meclise girmesi bütün dünyanın ilgisini toplayan büyük bir hadise olmuştur... Bu, MSP’nin temsil etmekte olduğu zihniyetin, milletimizin bu fikre gösterdiği ilginin neticesi olarak nitelendirilebilir.”¹⁰

⁸ (Uçar, 2000)

⁹ (Türk, 2015)

¹⁰ (Akın, 1976; 47)

Seçimlerde hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamaması zerine 25 Ocak 1974'te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel başkanı Bülent Ecevit'in başkanlığında CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. Başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan olurken, MSP din içlerinden sorumlu devlet bakanlığı, içişleri, adalet, ticaret, gıda tarım hayvancılık, sanayi teknoloji bakanlıklarını aldı.

Bu koalisyon, Bülent Ecevit tarafından “laik ve İslamcı kesimleri bir araya getiren, demokrasi açısından fırsat” olarak değerlendirilirken, Oğuzhan Asiltürk tarafından “ AP ile koalisyon isterken Demirel'in kendileri hakkındaki olumsuz fikirleri sebebiyle CHP ile koalisyona mecbur oldukları” biçiminde tanımlanmıştır.¹¹ Farklı bakış açılarından da anlaşılabileceği üzere bir “benzemezler koalisyonu” olan CHP-MSP koalisyonu daha başlangıç aşamalarında önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Daha Koalisyon hkmetinin kurulmasının ilk günlerinde 12 Mart 1974 tarihinde dönemin MSP'li İçişleri Bakanı olan Oğuzhan Asiltürk'n valiliklere gönderdiği ruhsatsız bayilerin bira satamayacaklarına dair genelgesi, MSP'li üyelerin desteği ile af kapsamına alınan Osmanlı Hanedanı'ndan bazı isimlerin 15 Mart'ta yurda dönmeleri ve yine aynı tarihte şevket Kazan'ın müstehcen yayınların kesinlikle nleneceğine dair beyanatları hkmet icraatlarının ne yönde bir seyir izleyeceğine dair ipuçları vermiştir.¹² Kısa süren koalisyon hkmetinin en önemli icraatı ise şüphesiz Kıbrıs Barış Harekâtıdır. Ortaylı'ya göre: “1974 Kıbrıs çıkarmasını ancak ve ancak Ecevit'le Erbakan yapabilirdi. Çünkü bütün orta sol ve orta sağ cephe bu radikal karardan ve maliyetinden çekinirdi. Sağcılar da, solcular da bunu göze alamazdı”¹³

Sonraki yıllarda Ecevit için büyük bir itibar unsuru olan Kıbrıs müdahalesi, genellikle MG'ciler tarafından Erbakan'a mal edilmek istenmiştir. İslamcı kesimlerde bu konu oldukça sık propaganda malzemesi haline getirilmiştir. Aynı biçimde CHP ve Ecevit de bu operasyonun görece başarısını siyaseten tahvil etmek amacıyla “Karaoğlan” efsanesini kullanarak, oldukça etkili olmuştur denilebilir.

Konunun taraflarının beyanlarından Kıbrıs sorununun başlangıcından itibaren harekâtın yapılması gerekliliği konusunda hkmette bir fikir birliği olduğu anlaşılmaktadır. Ancak operasyonun yürütülmesi ve sonlandırılması aşamasında, hkmetin CHP kanadının uluslararası ortam ve milli menfaatleri kollamak amaçlı daha temkinli bir yaklaşımı benimserken, MSP kanadının meseleye bir fetih algısı ile yaklaşığı ve uluslararası tepkileri; özellikle ABD ve Avrupa kaynaklı uyarıları bir “haçlı zihniyeti” çerçevesinde algılayarak önemsememe yoluna gittiği müşahede edilmektedir.

Harekât kararının Ecevit tarafından 10 Temmuz tarihinde saat 16.15'te, Bakanlar Kurulu, Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının yaptığı toplantıda şu sözlerle verildiği anlaşılmaktadır:

“Bu darbe, Yunan Cuntası tarafından düzenlenmiş ve ileride açıkça Enosis'i hedef alan bir harekettir. Durum son derece ciddidir ve hafife alındığı takdirde Türkiye bundan çok zararlı çıkar. Enerjik hareket etmekten başka çıkar yolumuz yoktur. Ben Türk ordusunun yeteneklerine inanıyorum. Derhal gerekli hazırlıklara başlamamız, hem de vakit kaybetmeden yürütmemiz şarttır.”

¹¹ Birand M. A. 12 Mart İhtilalin Penesinde Demokrasi Belgeseli, 12.04.2022
<https://www.youtube.com/watch?v=UcCKCx5G0dM>

¹² (zdamar, 1977; 148)

¹³ (Ortaylı ve Küçükkaya; 2012: 212)

Öte yandan bu konunun araştırılması sırasında, özellikle konu ile ilgili bilimsel tezlerin ve makalelerin taranması sürecinde, konunun ortaya koyma biçiminin “tarafgirliği” karşısında büyük şaşkınlık yaşandığı ve Türk akademisi açısından üzüntü duyulduğu itiraf edilmelidir. Sosyal Bilimcilerin görevi; tarihsel olguları çok boyutlu incelemek, gerçekliği ortaya koymak ve varsa tezlerini ileri sürmekten ibarettir. Elbette araştırmacının incelediği konu hakkında fikri, önermeleri hatta “ideolojisi” vardır; olmak durumundadır. Ancak olguların süzülmesinin ve bilimsel yayınların tam bir “propaganda dokümanı” haline getirilmesinin bilimsel etikle açıklanamayacağı aşikârdır.

Kıbrıs Harekâtı sürecinde oldukça zorlu dönemler yaşandığı ve tüm kamu görevlilerinin ülke menfaatlerini elden geldiğince ve kendi açılarından hassasiyetle koruma kaygısı içinde çalıştıkları izlenimi edinilmiştir. Bazı konuların ise “milli sır” olarak değerlendirildiği ve ne anlatıcıların konuyu açtığı ne de araştırmacıların bu türden konuları sormadığı gözlemlenmiştir. Döneme ait anılar, tutanaklar, konuya ilişkin açıklamalar harekâtın seyri ve Kıbrıs Türk toplumundan KKTC’nin ilanına kadar giden süreç hakkında yeterince bilgi vermektedir. Çalışmanın “Kaynakça” bölümünde atıf yapılacak konu ile ilgili çalışmalardan bu bilgiler elde edilebilir. Ancak bu çalışmanın alanı dışında kalsa da aşağıda verilecek bazı notlardan, kimi “bilim insanlarının” meseleye akademik yaklaşımı ile ilgili fikir edinilebilir:

“Bu kez de Başbakan Bülent Ecevit, başlayacak bir operasyona ABD ve İngiltere’den gelecek baskılara karşı çekimser bir tavır sergilemiştir. Ancak Koalisyon ortağı Başbakan Yardımcısı ve Milli Görüş Lideri Erbakan ise kanı durdurmak ve Peygamber Efendimizin süt halası şehit Ümmü Harem’in mefdun olduğu Larnaka’nın da bulunduğu Kıbrıs’a bir sefer başlatmak için sabırsız ve karardır.”¹⁴

1970’li yıllar boyunca Kıbrıs Harekâtına gönülsüz olan en azından yarıda kesilmesini isteyen Bülent Ecevit’in adı Kıbrıs Fatihî Karaoğlan diye dağa taş yazdırılıp konuşulacaktır. Ancak harekâtın asıl mimarının Erbakan olduğu, onun karardılık ve inadı olmadan Genelkurmay ile baş başa verilip stratejik aklı ortaya koymadan, İngiltere ve Avrupa’ya karşı böyle bir harekâtın başılamayacağı gerçeği ise gizlenemeyecektir.”¹⁵

“1571’de elli bin şehit verilerek alınan Kıbrıs’ın 1974’de Erbakan’ın irade ve komutasındaki kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerimizin çok üstün başarısıyla sadece 498 şehit verilerek bu kez adanın kuzeyinin alınmasındaki askeri başarı tarihe altın harflerle yazılacak cinstendir. Bu nedenle Batılı Devletler ve de İngiltere, Erbakanlı Türkiye’nin bu büyük çıkışından rahatsız olmuş ve gereğini yapmaktan da çekinmemişlerdir. Türkiye’ye uygulanacak olan ambargo kararı bunların en önemlisidir.”¹⁶

Sadece en çarpıcıları alınan bu örneklerin yanında, 2019 yılında kabul edilerek yayınlanan bir yüksek lisans tezi olan “Türk Siyasi Hayatında Milli Görüş Hareketi; Temel Esasları Ve Söylevleri” adlı çalışmada, araştırmacı Recep Taha Engin’in bilimsel araştırmasının üçüncü bölümü olan “Millî Görüşün Temel Esas ve Söylevleri” kısmının 3.2.2. alt başlığını “Niçin Siyaset Yapıyoruz” şeklinde isimlendirdiği, yine 3.3.3. alt başlığını “Siyaset Duruşumuz/Hedefimiz Ne” olarak adlandırdığı görülmektedir. Biri profesör doktor, ikisi doktor öğretim üyesi olmak üzere üç adet akademisyen tarafından kabul edilen çalışmada birçok imla ve yazım yanlışı göze çarpmaktadır. Araştırmacı çalışmasının önsözünde “Rahmetli Erbakan Hocama” “vefakâr ve cefakâr Vefakâr ve Cefakâr AGD MGTV ve Saadet Partisi Teşkilatlarına” şeklinde şükranlarını sunmakta, hemen alt sayfadaki “Bilimsel Etik Bildirimi” bölümünde ise bilimsel etik ve ahlaki kurallara özenle uyduğunu iddia etmektedir.

¹⁴ (Keser, 2013: 74)

¹⁵ (Coşkun, 2015: 88)

¹⁶ (Tuncay, 2002: 30)

Kıbrıs Harekâtının ardından, koalisyon üyeleri elde edilen başarıyı kendi siyasal ikballeri için kullanmıştır. Kıbrıs başarısı, genel af ilanı ve laiklikle ilgili bazı konularda koalisyon üyeleri arasındaki çatlağın belirginleşmesi sonucu hükümet istifa etmiş ve Bülent Ecevit erken seçim çağrısı yapmıştır.

MSP, soldan sonra sağla koalisyona girmiştir. Adalet Partisi (AP) genel başkanı Süleyman Demirel başkanlığında 31 Mart 1975'te kurulan ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni de (CGP) içine alan I. Milliyetçi Cephe (MC) hükûmetine MSP de katılmıştır. Erbakan yine başbakan yardımcısı olurken MSP'ye 7 bakanlık verilmiştir.

I. Milliyetçi Cephe olarak anılan koalisyon, hükümet ortakları arasındaki uyumsuzluk sebebiyle etkili olamamıştır. Dönemin MHP Genel İdare Kurulu Üyesi olan Taha Akyol, sözelimi MC Hükümetlerini “yükselen solun önünü kesmek amacıyla kurulan bir organizasyon olduğu” ve cephe mantığıyla kurulması sebebiyle halkın tamamının desteğini alamaması sebebiyle eleştirmektedir. Aynı dönemde MHP Genel Başkan Yardımcılığı'nı yürüten Yaşar Okuyan da MC Hükümetlerinin tüm amacının yükselen solu durdurmak olduğunu ifade etmektedir,¹⁷

Cephe üyelerinin solu durdurmak haricinde bir muhteviyatlarının olmadığı hususunda bir başka ilginç örnek de Demirel'in ABD gezisi ile ilgili yaşanan gelişmelerdir. “Birinci MC'de ortaklar arasındaki tutarsızlığın ülkenin bütün önemli işlerine yansıdığını biliyorduk. 5 Haziran seçimlerinden bir ay kadar önce Londra'da ABD Başkanı Carter'la bir görüşme yapan Birinci MC hükümetinin Başbakanı Süleyman Demirel için ortağı MSP önderi Necmettin Erbakan: “Demirel, Carter'ın önünde takla attı” diyebiliyordu.”¹⁸

1977 genel seçimlerinde oyların yüzde 8,6'sını alan MSP'nin milletvekili sayısı 1973'e göre yarı yarıya düşerek 24'e inmiştir. Seçimlerden sonra CHP'nin kurduğu azınlık hükûmeti TBMM'den güvenoyu alamayınca, 21 Temmuz 1977'de Süleyman Demirel başkanlığında AP, MSP ve MHP'nin yer aldığı II. MC hükûmeti kurulmuştur. Erbakan'ın başbakan yardımcılığıyla birlikte sekiz bakanlık alan MSP, hükûmetin 31 Aralık 1977'deki güven oylaması sonucunda düşürülmesiyle iktidardan uzaklaşmıştır. AP'nin Kasım 1979'da kurduğu azınlık hükûmetini dışarıdan desteklemiştir.

Ülkede giderek artan şiddet, ağır ekonomik bunalım ve ona eklemlenen siyasal kriz sonucunda 12 Eylül 1980 darbesi gerçekleşmiş ve diğer tüm partilerle birlikte MSP de kapatılmıştır.

C. Refah Partisi (RP)

12 Eylül 1980 darbesi, Türkiye'de sadece siyasal alanda değil, öncelikle sosyal, kültürel ve toplumsal alanlarda büyük bir kırılma yaratmıştır. 12 Eylül rejimi, kendi kafalarındaki Türkiye toplumunu yaratmak için soldan sağa, laiklikten İslam'a, hürriyetten etnik aidiyetlere kadar, toplumun neredeyse tüm kodlarıyla oynamış ve ülke halkının bilincinde 2020'li yıllar itibarıyla hala atlatılamamış derin kırılmalar meydana getirmiştir.

¹⁷ Birand M. A. 12 Eylül Belgeseli, 14.04.2022

<https://www.youtube.com/watch?v=RIQbaLxtvV4&list=PLtfazkCo0T5vZI3zPqa3OTowRtxyIrBW3&index=25>

¹⁸ (Arcayürek, 1987;30)

1960 Anayasasının “topluma bol geldiği” kanısında olan cunta, her on yılda bir toplumsal yaşama müdahale etmeyi adet haline getiren; hatta kendine vazife olarak biçen askeri bürokrasinin ve ülkedeki sivil/kamusal elitlerin de desteğiyle ülkedeki her toplumsal ve sosyal kodu kendi anladıkları biçimde değiştirerek topluma dayatmıştır. Ancak 12 Eylül ve sonrasında Türk toplumunda yaşanan derin yozlaşma ve kırılmaların sorumluluğunu sadece darbenin arkasındaki elitlere ve bürokrasiye bırakmak fazlaca iyimser bir bakış açısı olabilir.

Şu gerçeği net biçimde ortaya koymak gerekir ki; 1970’lerin Türkiye’inde ekonomik ve sosyal yapı, dünyada; özellikle Batıda ortaya çıkan değişimlerden büyük ölçüde etkilenmekteydi. Bu değişim, özellikle 70’li yıllarda başlayan petrol krizinin, nitelik değiştiren finans-kapital eliyle çökmekte olan refah devletine tüy dikmesi ve sonuç olarak küresel liberalleşme ve hegemonya karşısında ithal ikameci Türk devlet sisteminin yeniden tasarlanması ihtiyacından doğmaktaydı. Gerçekte haşhaş ekimi ve Kıbrıs müdahalesi gibi en küçük milli egemenlik meseleleri ya da yarı bağımsız politikalar bile emperyalist ülkeler tarafından Süleyman Genç’in deyimiyle “sistemin disiplinin dışına çıkmak” olarak algılanmakta ve cezalandırılmaktaydı.¹⁹ Dolayısıyla zaman zaman kendi milli menfaatlerinin lehine davranmak isteyen Türkiye Batı ambargoları ve ekonomik saldırılarla mücadele etmek zorunda kalıyordu. Bir yandan; dış politikada kendi “müttefikleri” tarafından köşeye sıkıştırılmaya çalışan ülke diğer taraftan köyden kente göçün beslediği ve ekonomik durgunluğun giderek tetiklediği bir sosyolojik bunalım yaşanmaktaydı. Diğer taraftan iç politikadaki uzlaşmaz ve tarafgir siyasal anlayış, meselelerin halline “cephe” mantığı ya da “kurtuluş ordusu” açısından yaklaşım, kontrgerilla ve yabancı istihbarat örgütleri tarafından desteklenen illegal unsurların her toplumsal çatlağı terörize etmesi ülkeyi neredeyse iç savaşın eşiğine getirmişti.

Ülkede, dönemin moda deyimiyle “anarşi” yani terör sıradanlaşmış, toplumun çok büyük bir çoğunluğu ekonomik krizlerle ezilmiş, bürokratik kurumlar tıkanmış, parlamenter sistem ve siyaset bitkisel hayata girmiş, demokratik teamüller işletilemez olmuş ve nihayetinde halk canından bezmişti. Bu ahval ve şerait içerisinde, terörü durdurmak, istikrarı getirmek ve “kendi kendini yönetemeyen demokrasiyi yeniden işler hale getirmek” vaatleriyle ülke yönetimine el koyan 12 Eylül cuntası toplum tarafından kutlama yapılarak olmasa da, derin bir nefes alınarak karşılanmıştır denebilir. Bu bakımdan, gerçekte dünya konjonktürüne uygun biçimde, 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan yeni liberal düzene entegre bir Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinin kurumsal koruyucusu ve düzenleyicisinden ibaret olan 12 Eylül cuntası, gelişini kolaylaştırmak için alevlenen toplumsal bunalımları demir yumrukla bastırarak, kendi meşruiyetini sağlamaya çalışmıştır.

12 Eylül rejimi, cunta lideri Kenan Evren’in ifadesiyle “bir sağdan, bir soldan” mantığıyla tüm “aşırı” bulduğu kesimlere baskı iddiasındaysa da gerçekte çarpıcı biçimde ezilen sol olmuştur. “Cunta, siyasal hayatın yeniden inşasına öncelik veriyordu. Buna da sosyalistler, komünistler aşırıları, sosyal demokratlar, sendikacılar, örgüt olarak DİSK hatta Türk toplumunun en seçkin aydınlarından oluşan Barış Derneği üyeleri dâhil, solun her türünü ezmekle başladı.”²⁰ Milli Güvenlik Kurulunun çıkardığı 16.10.1981 tarihli ve 2533 sayılı siyasi partilerin feshine dair kanun gereği MSP de diğer tüm partiler gibi kapatılmış, taşınır ve taşınmaz tüm malları hazineye aktarılmıştır,

MG’nin üçüncü partisi, 19 Temmuz 1983’te Avukat Ali Türkmen başkanlığında İşçileri Bakanlığına kuruluş dilekçesi veren Refah Partisi olmuştur. Ali Türkmen de dâhil olmak üzere 33 kurucu üyesinden 27’si MGK tarafından veto edilmiş, akabinde genel başkanlığa Ahmet Tekdal getirilmiştir.

¹⁹ (Birand M. A.) 16.04.2022

<https://www.youtube.com/watch?v=RIQbaLxtvV4&list=PLtfazkCo0T5vZI3zPqa3OTowRtxyIrBW3&index=25>

²⁰(Ahmad F. 2007;161)

Amblesinde yer alan başağın bereketi, hilalin ise bağımsızlığı temsil ettiğı RP, kuruluşunun hemen ardından seğıimlere girebilmek adına yurt genelinde teşkilatlanmaya başlamış sonrasında 44 ilde ve bu illerin en az üçte biri ilçelerinde teşkilatlanmayı sağladığını bildirmiştir.

Ancak Yüksek Seçim Kurulu, RP'nin 30 kurucu üyesinin MGK tarafından sağlanmadığı gerekçesiyle seğıimlere girmek hakkının olmadığını bildirmiştir. 6 Kasım 1983 seğıimlerine giremeyen RP, 25 Mart 1984 mahalli seğıimlerine girme hakkı kazanmıştır. Bu seğıimlerde % 4,4 oyla birlikte Şanlıurfa, Van ve 5 ilçenin belediyelerini kazanmıştır. 30 Haziran 1985'te Birinci Büyük Kongresini yapan partinin başkanlığına oy çoğunluğuyla yeniden Ahmet Tekdal getirilmiştir. 6 Eylül 1987'de yapılan referandumla eski siyasi liderlerin siyaset yasağının kaldırılması sonucunda RP'nde, 11 Ekim 1987'de İkinci Olağan Büyük Kongre düzenlenmiş ve Necmettin Erbakan oy birliği ile genel başkanlığa getirilmiştir. Ardından gerçekleşen 1987 milletvekili genel seğıimlerine giren RP aldığı %7,2'lik oy oranıyla, %10 barajını aşamaması sebebiyle meclise girememiştir.

RP, ilk sandık başarısını Milli Görüş karizmatik lideri Erbakan'ın başkanlığının etkisiyle 26 Mart 1989 yerel seğıimlerinde elde etmiş, oyların %9,8'ini ve Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Van ve Konya il merkez belediye başkanlıklarını almıştır. Kuruluşundan sonra girdiğı tüm seğıimlerde başarılı bir ivme izleyen RP için 20 Ekim 1991 erken genel seğıimleri bir dönüm noktası olmuştur.

RP, çıkardığı 62 milletvekili ile TBMM'de siyasi temsil imkânı yakalamıştır. Ancak seğıimlere Alparslan Türkeş'in Milliyetçi Çalışma Partisi ve Aykut Edibali'nin İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile ittifak yaparak giren RP'nin 62 milletvekilinden 22'si kısa zaman sonra istifa ederek partilerine geri dönüş yapmıştır. 27 Mart 1994 yerel seğıimlerinde oyların %19,1'ini alarak, 1995 genel seğıimlerinden elde edeceği başarının kapısını açmış ve popülaritesini artırmıştır. 1994 seğıimlerinde başta İstanbul, Ankara, Konya, Kayseri, Erzurum, Diyarbakır gibi büyükşehirler olmak üzere 28 il ve 400'e yakın ilçenin belediye başkanlığını kazanmıştır. Bu seğıim zaferi, RP'nin yerel yönetimlerdeki etkin ve başarılı hizmetlerine bağlanabilir.²¹

Türkiye'de MG'nin temsil ettiğı İslamcı ve muhafazakâr akımların, 1980 sonrası hızlı yükselişi çeşitli sebeplere bağlanmaktadır. Dış konjonktür konusunda geçmiş bölümlerde bilgi verilmişti. Neo-liberal politikaların bir sonucu olarak işbaşına getirilen 12 Eylül cuntasına göre, en büyük tehdit "Sol anarşistlerden" ve onların bölücü fikirlerinden gelmekteydi. Kriz içerisinde olan Doğu Bloğunun 1989'da iflas etmesi, dünyada kapitalizmin sonsuza kadar sürecek bir zafer kazandığı iddiası ve nihayet ülkede ezilmiş bulunan solun hızla geri çekildiğı alanların hızla İslamcı odaklarla dolması, bir programın sonucu olduğu izlenimi yaratan özellikler taşımaktadır.

"Darbenin ilk günlerinde en büyük korkuyu İslamcı çevreler yaşadı. Onlarda "Bütün emekler boşa gitti" duygusu hâkimdi. Fakat çok geçmeden durumun pek de öyle olmadığını fark ettiler. Darbenin lideri Kenan Evren, neredeyse dini cemaatlerin yapmak istediklerini yapar hale gelmişti. Evren yurt gezilerinde yaptığı konuşmalarda ayetler hadisler okuyor, İslam'ı övüyordu. Darbeciler, cemaatlerin desteğı karşılığında okullarda dini eğitimi zorunlu hale getirdiler. Buna karşı Felsefe zorunlu ders olmaktan çıkarılıp seçmeli hale getirildi. Erbakan tek başına iktidar olsa, yapmaya cesaret edemeyeceğı şeyleri Evren yapıyordu. Kenan Evren yaptığı konuşmalarda Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş'e çatıyor, sağcıları, solcuları, irticayı eleştiriyor ama "hakiki din temiz dindir, irtica değildir" anlayışıyla ılımlı İslam'ı da savunuyordu."²²

²¹ (Poyraz, 2013:320)

²² (Çalışlar - Çelik, 2000; 30)

Evren'in planlarında, soldan ve yeni yeni yeşermeye başlayan bölücü hareketlerden gelebilecek tehlikeler karşısında, İslam'ı Türkiye'nin birleştirici unsuru olarak öne sürmek varmış gibi görünüyordu. Gerçekten de; MSP'nin olaylı Kudüs Mitinginin darbe sebepleri arasında olduğu gibi iddialar ortaya atılmışsa da, MGK üyelerinin tam kadro hazır bulunduğu mitinglerde askeri üniformasıyla kitleler önüne çıkan Evren'in çarpıcı konuşmaları, İslamcı hedefler açısından dahi ileri unsurlar içeriyordu:

"Allah'ın rahmeti üzerinize olsun." (16 Ocak 1981 Adana konuşması)

"Biz aynı dinin evlatlarıyız. Bizim dinimizde kindarlık yoktur. Bizim dinimiz affedicidir. Şeriatın kestiği parmak acımaz derler." (14 Ekim 1980 Diyarbakır konuşması)

"Dinsiz bir millet düşünülemez. Dinimize sımsıkı sarılmalıyız." (15 Ocak 1981 Konya konuşması)

"Tanrısı bir, Kuran'ı bir, peygamberi bir, aynı sesleniş ve yakarışla namaz kılanları birbirinden koparmaya imkân yoktur." (17 Ocak 1981 Hatay konuşması)

"Askeri yönetim Kemalizm'i yeniden tanımlayıp "Türk-İslam Sentezine" sarıldı. Suudi Rabıta ile bağlantılar, İslam bankalarına, faizsiz finans kurumlarına sağlanan kolaylıklar, Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan kaynakların birkaç kat artırılması, okullara mecburi din dersi konulması, yeni İmam Hatipler, yeni ilahiyat fakülteleri açmak hep askeri darbe döneminde gerçekleşti. Şöyle ki darbenin başbakanı emekli General Bülend Ulusu İslam Konferansı'na gidiyor, Türkiye öncülüğünde bir "İslam Ortak Pazarı" kurulmasını savunuyordu."²³

Elbette askeri yönetimin bu politikalarına bakılarak, MG'nin desteklendiği sonucu çıkarılamaz. Ancak solun ezilerek İslamcı tezlerin ve gericiliğin hortlatıldığı bir ortamda 90'lı yıllara gelindiğinde İslamcılığın geniş kitlelere ulaşması doğal bir sonuç olmuştur. Kimi tezler İslamcılığın popülaritesini imaj değişimi ve MG'de Refah Partisi ile başlayan yapısal dönüşüme bağlamaktadır. Bu fikre göre; "RP'yi Dünya ve Türkiye'deki değişimleri yakalayan, partiyi İslam ile özdeşleştirmeden toplumun tüm kesimlerini kucaklamasını sağlayan, dar bir kesimin partisi olmaktan öte Türkiye'nin partisi olduğunu vurgulayan bir kitle partisine dönüştürme hedeflerini ifade etmişlerdir. Yenileşme çabaları uzun süre İstanbul İl Teşkilatında tartışılmış, dönemin İstanbul il başkanı Recep Tayyip Erdoğan, yapılacak "vitrin" düzenlemesiyle yenileşme ve kitlelerle daha sıkı iletişim kurma fikrini partililere benimsetmeye çalışmıştır."²⁴

Diğer taraftan devlet içinde saf tutmuş bürokratik elitlerin ve uluslararası sistemle bağları olan büyük sermayenin kontrolündeki medyanın, mütebedeyyin kesimleri sembolize ederken en marjinal unsurları kullanarak, RP ve diğer İslamcı akımları toplumsal yaşamın dışına itme gayreti, Anadolu'nun iç ve doğu kesimleri ile büyükşehirlerin varoşlarında geçmişte solla ilişkilendirilmiş kitlelerin giderek İslamcı saflara yakınlaşması sonucunu doğurmuştur. Bu çelişkileri Şerif Mardin'in "Merkez-Çevre" ilişkisi teorisiyle açıklamak da mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimlerini Anadolu'ya ulaştırmakta etkisiz kalan ve Gazi'nin vizyonunu yakalayamamış Kemalist kadrolar, merkezin kontrolünü ellerinde tutmayı bir beka meselesi haline getirerek kendilerini "devletin asıl sahibi" pozisyonu ile tanımlamışlardır.

²³ (Yalçın, 2012; 177)

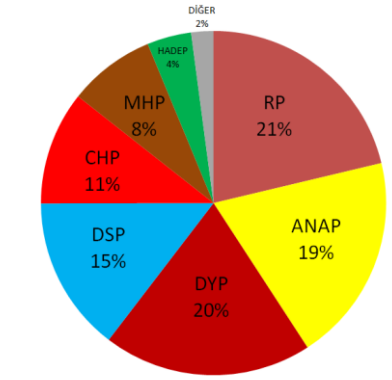
²⁴ (Arpacı, 2017; 266-269)

Devrimlerin içerisinde koşullandığı toprakların yerelliğinde tamamlanması ilkesi, Türkiye topraklarında işler hale getirilememiştir. Fransız devriminin dayandığı geniş halk yığınları, Sovyet Devriminin işçi, köylü asker ittifakı, Çin’de Mao’nun köylülüğü Venezuela’da Chavez’in nüfusun ezici çoğunluğunu temsil eden yerli unsurları devrimin merkezine yerleştirerek elde ettikleri başarılar, Türkiye’de tam tersi yönde izlenen elitist politikalar sebebiyle uygulanamamıştır. Üstüne üstlük yeni ve elit bir sınıf olarak İttihat ve Terakki geleneğinden devralınan askeri bürokrasiye, sivil bürokrasi, İstanbul sermayesi, güdümlü medya ve Batılılaşmış bir entelejansiya gibi yeni müttefikler eklemleyerek Anadolu birikiminden faydalanma fırsatını tepmiştir.

Bu şartlar altında sistem dışında kalanların temsilciliği rolünü üstlenen solun ezilmesi de İslamcılığa fırsat doğurmuş, Osmanlı sisteminde yer alan İstanbul ve taşra ikiliği bir karşıtlık görünümü kazanarak sürmüştür.

1983’ten itibaren ülkeyi yöneten Anavatan Partisi’nin (ANAP) 1990’lı yılların başında zayıflaması, bir taraftan artan pahalılık ve yolsuzluk iddiaları, diğer taraftan eski siyasetçilerin siyasi yasaklarının kalkması sonucu, iktidarın Demirel liderliğindeki DYP ve İnönü liderliğindeki SHP tarafından sıkıştırılmasının sonucu olarak, 1995 seçimlerine gelindiğinde ülkede merkez sağ ve sol bölünmüş ve birbirine karşı konumlanmış biçimdeydi. Seçim sonuçları çok ilginç bir tabloyu da beraberinde getirmiştir.

Parti	Genel Başkan	Oy	%	Sandalye
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	6.012.450	21,38	158
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	5.527.288	19,65	132
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller	5.396.009	19,18	135
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	4.118.025	14,64	76
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal	3.011.076	10,71	49

25

Sonuçlarda açıkça görülebileceği gibi; merkez sağ ve sol ortadan ikiye bölünmüş ve güç kaybetmişler, buna ek olarak da aşırı milliyetçi iki partinin toplamda %15'lere varan oyları da meclis aritmetiğine yansımamıştır. Merkez partilerinde yaşanan kişisel çatışmalar ve kariyerist yaklaşımlar, hizipçilik ve çıkar çatışmaları, ülkenin 2020'li yıllara kadar sürecek siyasal taban değişimlerine sürüklenmesi, temsilde adalet ya da demokratik teamüllerin yerini istikrar özleminin aldığı bir güçlü iktidar seviciliğinin toplumsal histeriye dönüşmesine yol açan gelişmeleri hazırlamıştır. Liberal demokrasilerin en önemli denge unsuru olan merkez partilerin zayıflaması, aşırı unsurların ya da toplumun çoğunluğunda meşruiyet bulamamış akımların devlet yönetimine gelmesine zemin hazırlamıştır.

²⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/1995_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri

8 Haziran 1996'da, Necmettin Erbakan'ın başkanlığında, RP ile DYP arasında Refahiyol hükûmeti kuruldu ve 8 Temmuz'da güvenoyu aldı. Fakat bu hükûmet 28 Şubat 1997 tarihindeki Millî Güvenlik Kurulu kararları sonrasında istifaya zorlandı. Haziran 1997'de istifa eden Refahiyol hükûmetinin yerine, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın başbakan olduğu, Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi'nin katıldığı ANASOL-D Hükûmeti kuruldu.

Merkezdeki kırılmanın en dramatik yansımaları, 1994 yerel seçimlerinde görülmüştür. Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyeleri, toplamda % 37 civarında merkez sol oy ve % 35 civarında merkez sağ oya karşılık, % 25 civarında oylarla RP'li adaylara geçmiştir.

Bu durumda en büyük etkenler, yukarıda da anlatıldığı üzere merkez partilerinin program, ideoloji ve örgütsel sosyoloji olarak neredeyse “tıpa tıp” benzerlikte olmalarına rağmen, hizipçilik, liderlerin şahsi husumetleri ve kısa vadeli politik çıkar hesapları sebebiyle ortaklık yaratamamaları ve sosyolojik tabanlarını giderek kaybetmeleridir. Bu durum 2002 Genel Seçimlerine kadar sürecek ve merkezdeki bu kırılma sonuç olarak merkez partilerinin topluca silinmeleri ve ülke sosyolojisinin ciddi kaymalara uğrayacağı süreçlerin önünün açılmasına sebep olacaktır.

Bu yıllarda MG açısından Refah Partisinin ciddi bir başarısı bulunmaktadır. Öncelikle geçmiş süreçlerden alınan dersle, salt İslamcı söylem terk edilmiş ve partinin geniş kitlelere açılması için çaba sarf edilmiştir.

“1980 öncesinde kadınların örgütlenmesine pek sıcak bakmayan RP, “hanım komisyonları” aracılığıyla ciddi bir şekilde kök salıyor. Seçimlerde, kadınları kadınlar, gençleri gençler, işçileri işçiler götürüyor sandık başına. (Bu noktada RP'nin, diğer partilerin neredeyse tümüyle ihmal ettiği yaşlı ev kadınlarına yönelik, özellikle taşradaki çalışmalarının öneminin altını çizmek gerekiyor.) Yine 1980 öncesinde İslami oylarla yetinme eğiliminde olan RP artık herkese sesleniyor. Genelevler, meyhaneler, diskoteklerde de kampanya yürütüyor RP'liler. Çalmadık kapı bırakmıyorlar. Semtin, beldenin özelliklerine göre aday saptamaya çalışıyor, seçmenlerle ilişki kuracak partilileri bu özelliklere göre seçiyorlar. Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde öyle bilimsel yöntemlerle çalışıyorlar ki, kimi zaman mülki amirler yörelerindeki seçmenlerle ilgili bilgi almak için RP'nin bilgisayarlarına başvurabiliyorlar.”²⁶

RP'nin bu noktada bir diğer dikkat çekici özelliği; ekonomik sıkıntı yaşayan geniş kitlelere kalkınmacı ve toplumcu bir ekonomik model olarak sunulan, yer yer “sosyalist” öğelere sahip “Adil Düzen” programını sunmuş olmasıdır. Program trafikten sağlığa, ekonomiden sosyal hayata, Türkiye'nin tüm sorunlarına yanıt vermekle kalmıyor, uluslararası ilişkileri de yeniden düzenliyordu. Dönemin RP'ye yakınlığıyla tanınan gazetecisi Nazlı Ilıcak, programı okuduğunu ama hiçbir şey anlamadığını ifade ederken, parti örgütünden Hüseyin Besli de programı hala anlamadığını ifade etmekte, Şükrü Karatepe ise Adil Düzen'in sosyalist taleplerle dolu olduğunun İsmail Cem tarafından takdirle kendisine iletilildiğini ifade etmektedir.²⁷

Ekonomide takas sistemi ve faizsiz finansal yapı, dış politikada İslam D 8'i, İslam Birleşmiş Milletleri ve İslam Ekonomik Topluluğu, sosyal yapıda grevsiz ve lokavtsız bir iş yaşamı gibi hedefler açıklayan Adil Düzen Programı, hayalî ve karmaşık bulunmuş, yukarıda da bahsedildiği üzere parti sempatanları tarafından dahi çok da ciddiye alınmamıştır. Ancak yine de seçimlerde sloganlaştırılabilecek ve halka Robin Hoodvari bir hayal sunabilecek çözüm olarak propaganda malzemesi yapılmıştır.

²⁶ (Çakır, 1994; 75)

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=DVTCRVDI DU> 17.04.2022

Kapitalizm ve Komünizmi insanlığı sömüren ikiz kardeşler olarak gören MG zihniyeti, kendi deyimleriyle “batıl düzeni yıkıp yerine hak düzenini kuracak olan” Adil Düzen sayesinde insanlığın yeni bir döneme gireceği iddiasını öne sürmüşlerdir. “Kapitalizm, mevcut kurum ve yapıları ile insanlığa karanlık bir gelecekte başka bir şey vaat etmemektedir. Bu nedenlerden dolayı mevcut dünya düzeni olan Kapitalizm iflas etmiştir. O da Komünizm gibi yok olmak mecburiyetindedir.”²⁸

Erbakan, yukarıda özetlendiği gibi mevcut dünya düzeninin kuvvet merkezli yanlış hak anlayışına dayandığını ve diğer Bâtıl düzenler gibi yok olmaya mahkûm olduğunu belirtir. Erbakan’a göre bu düzenin yerine hakkı üstün tutan saadet medeniyeti kurulacaktır ve bu medeniyetin kurulmasına tevhit ve adaleti esas aldığından dolayı Millî Görüş öncülük edecektir.²⁹

Her ne kadar Kapitalizm ve Sosyalizm arasında bir “üçüncü yol inşa ettikleri iddiasında olsalar da gerek söylemleri, gerekse ideolojik duruşları bakımından RP’nin de MG geleneğinden çok farklı yerde durmamaktadır. Temel İslamcı-Muhafazakâr yapıdan uzaklaşmamakta, sosyalist terminolojinin kadim insanlık ahlakına uygun düşen tanımlamalarını kullansa da, kapitalist ve liberal bir kooperasyon tasvirinden yola çıkarak ahlakçı bir ütopya ortaya koymaktadır. Eğer insanlardaki "çalışma ve üretme arzusu, yaşama ve tüketme arzusundan fazla" olsaydı, Marks’ın kominizim hayali belki gerçekleşebilirdi. Ancak İlâhi kudret ve hikmetin insanı böylesine "yaşamaya ve tüketmeye istekli, çalışıp üretmeye karşı ise tembel" yaratmış olması; hem imtihan sırrına uygunluğu, hem de insanlar arasındaki "yarışma düzenini” gerçekleştirmesi bakımından gereklidir.³⁰

RP’nin hızla yükselişi ve merkezin boşalttığı alanları doldurması, devlet elitleri ve bürokratik entelejansiyada huzursuzluk yaratmış, öncelikle partilerin işbirliğine zorlanması ile RP dışındaki hükümet seçenekleri denenerek RP iktidar dışında tutulmaya çalışılmıştır. 1996 yılında, seçimlerin ardından, DYP-ANAP koalisyon hükûmeti kurulmuştur. RP’nin güvenoyu için gereken 273 sayısına ulaşamadığı için, güven oylamasının geçersiz sayılması gerektiğini belirterek Anayasa Mahkemesine yaptığı başvuru haklı görülerek, güven oylaması geçersiz sayılmış ve hükûmet dağıldı. Bunun üzerine TBMM’de birinci parti durumunda olan Refah Partisi ile ikinci parti olan DYP arasında kurulan 54. Hükûmet 8 Temmuz 1996’da TBMM’de yapılan oylamada güvenoyu almayı başardı. Necmettin Erbakan başbakan, Tansu Çiller ise başbakan yardımcısı oldu. Sonradan “28 Şubat Darbesi” olarak anılacak olan süreçte yaşanan olaylar dizisi şu şekilde gerçekleşmiştir:

Koalisyonun kurulmasından sonra Atatürk’e, laikliğe ve cumhuriyete karşı Refah Partisi’nin bazı milletvekilleri, il ve ilçe teşkilatları ve üyeleri tarafından edilen hakaretler ve sokaklardaki şeriat eylemleri kamuoyunun bir kesiminde endişe ve tepki ile karşılandı.

Başbakan Necmettin Erbakan’ın ilk yurt dışı ziyaretini İran’a yapması eleştirildi. Erbakan, 2 Ekim-7 Ekim 1996 tarihleri arasında sırasıyla Mısır, Libya ve Nijerya’yı ziyaret etti. Libya’da bir çadırda Muammer Kaddafi’nin Türkiye Cumhuriyeti’ni suçlayan ağır sözleri karşısında sessiz kalması basın ve muhalefet tarafından büyük tepki çekti.

6 Ekim 1996’da Ankara Kocatepe Camisi’nde "Şeriat isteriz!" diye bağırarak sakallı, cübbeli ve asalı Aczmendiler gösteri yaptı.

²⁸ (Erbakan, 2017; 22)

²⁹ (Demir, 2019;129)

³⁰ (Akgül, 2013; 40)

Erbakan, 3 Kasım 1996'da Susurluk'ta meydana gelen trafik kazasından sonra tartışılan mafya-siyasetçi-polis ilişkileri için "Bunlar faso fiso." dedi. Olaya tepki olarak yurt çapında başlatılan "Sürekli Aydınlık için Bir Dakika Karanlık" eylemine katılanlar için ise "Gulu gulu dansı yapıyorlar." dedi. Erbakan'ın Adalet Bakanı Refah Partili Şevket Kazan da bu eyleme katılanlar hakkında, "Bunlar mumsöndü oynuyorlar." diyordu. Bu sözler büyük tepki çekti.

10 Kasım 1996'da Kayseri'nin Refah Partili Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, Refah Partisi İl Divan toplantısındaki konuşmasında şöyle dedi:

"Süslü püslü görüldüğüme bakıp da benim laik olduğumu sanmayın. Zaman zaman içinde bulunduğumuz şartlarda, mecburiyet karşısında gittiğimiz yerde inancımıza küfredilirken, milletimize küfredilirken, bütün değerlerimize küfredilirken içimize kan akıyor ama resmî görevimiz icabı orada bulunmak zorunda kalıyoruz. Tek parti rejiminin kalıntısı, çağ dışı olmuş, insanları köle gibi gören ve rey verip de yöneticisini seçen insanlara hiç muamelesi yapan bu düzen mutlaka değişmelidir! Ve Müslümanlar, sakın ha içinizden bu hırsı, bu kini, bu nefreti, bu imanı eksik etmeyin!"

Karatepe bu konuşması nedeniyle 1 yıl sonra DGM'de yargılanacak ve 1 yıl hapisle birlikte 420.000 lira ağır para cezasına mahkûm edilecekti.

Yine 10 Kasım 1996'da İkinci Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu, İstanbul Sultanbeyli'de ilçe meydanına kimseye danışmadan Atatürk heykeli dikti, caddenin adını değiştirdi. Refah Partili Belediye Başkanı Ali Nabi Koçak, Silahçioğlu hakkında suç duyurusunda bulundu. Bu, cumhuriyet tarihinde askere açılan dava olarak bir ilk oldu.

1997'ye girildiğinde bazı Refah Partililerin konuşmaları televizyon kanallarına servis edildi ve kamuoyunda büyük tepki yarattı. İlk olarak Refah Partisi'nin Rize milletvekili Şevki Yılmaz'ın daha önceden çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalar yayımlandı. Şevki Yılmaz'ın konuşmaları şöyleydi:

"Sana savaş açan; sağcılık, solculuk, Kemalizm, kapitalizm, laiklik ve bütün şeytani düzenleri boykot ederek nöbete geliyoruz. Refah için, Millî Görüş için!"

"Türk Ceza Kanunu İncil'e göredir, Türk Medeni Kanunu İncil'e göredir!"

"Ben Hizbullah'ım ve Hizbullah olmaktan da şeref duyuyorum!"

"Eşinizle beraber 30 Ağustos'taki kokteyle katılın. "Bana bak." dedim, "Ben deyyus değilim!"

"Geçen Gaziantep Belediye Başkanı, kurban keserek Antep'te modern bir genelev yapıyor. Kerhane. Ve diyor ki: "Ben sosyal eşitlikten yana, sosyal adaletten yana bir partinin temsilcisiyim." Madem sen eşitlikten yanasın p..... adam, önce hanımını gönder de bu eşitlik sağlansın!"

"Ama muvaffak olmadık, önümüze kanun çıktı. Bu p..... oluşturduğu Türk parlamentosundan... Türkiye'nin başı ve parlamentosu ihanet içindedir. Bu ülke hainlerin elindedir!"

Daha sonra yine partinin önde gelenlerinden, bir aralık partinin sözcülüğünü de yapmış olan Hasan Hüseyin Ceylan'ın konuşması gündem oldu:

"Kemalizm korkunç bir zulüm çarkı hâline dönüyor. 23'ten önce, 23'ten sonra. 1923'ten önce, 29 Ekim'den önce Doğu'da; ne Bingöl'de, ne Bitlis'te, ne Hakkâri'de, ne Diyarbakır'da, ne El Aziz'de, ne Adıyaman'da, ne Artvin'de bir tane katliam yok... Asker kalkmış diyor ki: "PKK'lı olmanıza müsaade ederiz ama şeriatçı olmanıza asla!" diyor. Bu kafayla çözemezsin onu sen. Çözüm mü istiyorsunuz? Şeriatçılıktır."

Erbakan, 11 Ocak 1997’de resmî başbakanlık konutunda tarikat liderleri ve şeyhlere iftar yemeği verdi. Davetli listesinde yer alan isimlerden biri de Fettullah Gülen’di ancak Gülen iftar yemeğine icabet etmedi. Görüntüler kamuoyunda geniş yer buldu, muhalefet partileri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinde (TSK) tepkiye neden oldu ve komuta kademesi, Başbakan Erbakan ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’i eleştirdi. Yüksek rütbeli subaylar 22 Ocak 1997 tarihinde Gölcük’te toplanarak irticanın iktidarda olduğunu tartışılar.

30 Ocak 1997’de Sincan Belediyesi, “Kudüs Gecesi” düzenledi. Salona Hamas ve Hizbullah liderlerinin fotoğraflarının asılması, İran Büyükelçisi’nin yaptığı konuşma ve sergilenen cihat oyunu kamuoyunda büyük tepki yarattı. Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız tutuklandı, mahkûm edildi. İran Büyükelçisi ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

3 Şubat 1997’de Ankara’da Star TV muhabiri Işın Gürel’in muhafazakâr biri tarafından dövülmesi toplumda büyük bir tepkiye neden oldu.

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hikmet Köksal, Kurmay Başkanı Orgeneral Doğu Aktulga’ya emir vererek Eğitim ve Doktrin Komutanı Korgeneral İzzettin İyigün’e bağlı Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümeninden 80 tankın Sincan’dan geçmesini istedi. O sırada tümen komutanı Tümgeneral Erdal Ceylanoğlu’ydu ancak Ceylanoğlu olay sırasında izinliydi. 4 Şubat 1997’de Sincan’da askerler; 20 tank ve 15 zırhlı araçla geçiş yaptı. Dönemin Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Çevik Bir, tankların yürütülmesi için, "Sincan’da demokrasiye balans ayarı yaptık." dedi.

4 Şubat 1997’de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Erbakan’a uyarı mektubu gönderdi. Demirel, “laik düzenin korunmasını” istedi.

11 Şubat’ta “Şeriat Karşı Kadın Yürüyüşü” Ankara’da yapıldı.

23 Şubat 1997’de Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, “İrtica, PKK’dan daha tehlikeli.” dedi.

23 Şubat 1997’de Fatih Camisi’ndeki öğle namazının ardından bir grup, ellerindeki yeşil bayraklarla “Şeriat isteriz!”, “Yaşasın Hizbullah!” sloganları atarak yürüdü. İslamcı gazeteci Yaşar Kaplan, “gerektiğinde İslam uğruna şehit olacaklarına” dair bir açıklama yaptı.

MGK toplantısı, 28 Şubat 1997 Cuma günü saat 15.10’da Çankaya Köşkü’nde başladı. Komutanlardan ilk sözü Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya aldı, sert sözlerle iktidarı eleştirdi. Başbakan Erbakan’a söylediklerinden biri, “Senin ağzından hiç “Türk” kelimesini duymuyoruz.” sözü oldu. 9 saat süren toplantı sonunda irticayla mücadele kararları alındı. MGK, “laikliğin Türkiye’de demokrasi ve hukukun teminatı olduğunu” vurguladı. Ordu, kararların hepsinin uygulanmasını istedi.

Başbakan Erbakan, önce kararları imzalamadı. MGK Genel Sekreterliği ise "kararların uygulanmaması durumunda yaptırımların geleceğini" duyurdu. Erbakan, diğer parti liderlerinden yardım isteyerek MGK kararlarına birlikte karşı çıkılmasını istedi fakat aradığı desteği bulamadı. 4 Mart’ta ise MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç’tan “bildirinin yumuşatılmasını” istedi ancak bu isteği de reddedildi. Bu sırada medyanın yanı sıra işçi ve işveren kuruluşları da MGK kararlarının uygulanması için açıklamalar yaptı. Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller de MGK kararlarının uygulanacağını açıkladı. 5 Mart günü Erbakan da bildiriye imzaladı. Erbakan’a yakın isimlerden Şevket Kazan, “Erbakan’ın 18 maddelik kararları imzalamadığını, sadece yeniden oluşturulan 4 maddelik bir bildiriye imzaladığını” savunmuştur.

Erbakan, kararları uygulamadı. Bu süreçte Genelkurmay, “irtica brifingleri” başlattı.

Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek, Erbakan'ı sert şekilde eleştirdi ve ona “p.....” dedi:

"Diyor ki: 'Bir ülkede şeriat kanunları dışında başka kanun varsa sen dinden çıkıyorsun. “Vay p.....!”

Devlet Bakanı Abdullah Gül, Özbek hakkında soruşturma açılması için Genelkurmay'a yazı yazdı. Fakat Erbakan soruşturma açılmasını istemedi, önüne gelen yazıyı imzalamadı.

21 Mayıs'ta Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, “ülkeyi iç savaşa sürüklediğini” söyleyerek “laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı hâline gelmesi” gerekçesiyle RP'nin kapatılması için dava açtı. 3 Haziran'da Susurluk Davası 7 ay aradan sonra DGM'de başladı. 7 Haziran'da Genelkurmay, irticai faaliyetleri desteklediğini iddia ettiği firmalara ambargo koydu. 10 Haziran'da Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay başkan ve üyeleri Genelkurmay Başkanlığına çağrılarak kendilerine irtica konusunda özetler verildi. 11 Haziran'daki brifinge Genelkurmay, "irticaya karşı gerekirse silah kullanılacağını" açıkladı. Bu açıklama büyük etki yaptı. DYP'li milletvekilleri DYP'den peş peşe ayrılmaya başladı. İki DYP'li bakan da istifa etti.

18 Haziran'da Erbakan başbakanlıktan istifa etti. İstifasının nedeninin başbakanlığı Tansu Çiller'e devretmek olduğunu belirtti. Ertesi gün, 19 Haziran'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükûmet kurma görevini o sırada arkasında TBMM çoğunluğu olan DYP lideri Tansu Çiller'e vermeyip ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdi. 30 Haziran'da Yılmaz, Ecevit ve Cindoruk'la birlikte ANASOL-D Hükûmetini kurdu. Hükûmet, 28 Şubat kararlarını uygulamaya başladı.³¹

21 Mayıs 1997'de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, iktidarda iken RP hakkında, "Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri" gerekçesiyle dava açtı. RP, 8 ay süren dava sonunda, 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Ahmet Tekdal, Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan ve İbrahim Halil Çelik'e 5 yıl süreyle siyaset yasağı getirildi. Kapatılma gerekçesinde, parti görevlilerinin laiklik karşıtı eylemleri, devletin kurucusuna karşı suçlamaları ve türbanla ilgili siyaseti de kanıtlar arasında sayıldı.³²

28 Şubat süreci, dönüşümünü tamamlamamış olan Türk siyasal yapısında olduğu kadar, toplumsal tabanda da büyük sarsıntılar yaratmıştır. Bir tarafta demokratikleşmeden yegâne anladığı, kendi görüşlerinin herkes tarafından kabul edilmesi olan bir muhafazakâr anlayış ve demokrasiyi araçlaştıran “köprüden geçene kadar” zihniyetli gerici yapılanma söz konusudur. Ki bu yapının Türk demokrasisinin temellerine koyduğu dinamit, daha sonraki yıllarda da anti demokratik birçok uygulama, hak ihlalleri, devletin kurumsal yapısının giderek zayıflaması gibi yollarla kendisini gösterecek ve darbe hevesleri hiç bitmeyecektir.

Diğer tarafta cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kendisini devlet ve iktidarın merkezine konumlandırmış olan sosyolojik taban ve bürokratik elit, benzer biçimde yurttaş tipolojisinin ancak kendi çizdiği sınırlar içerisinde olması kaydıyla tanınmasından yan olup, “ötekiler” hususunda gözlerini kapamayış, görmezden gelmeyi tercih etmiştir. Siyasal iktidarın ve devletin yönetim mekanizmalarının idaresinde demokratik mücadele gerçekleştiren hiçbir farklı akıma hayat hakkı tanınmamıştır. Devlet elitleri; ancak kendi tanımladıkları ölçütlerle Müslüman, demokrat, Sünni, Kürt, Alevi, Eşcinsel ya da kadın gibi farklı kimlikleri kabullenmiş, bu tanımlamaların dışına çıkmış

³¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/28_Mayıs_1997'de_Yargıtay_Cumhuriyet_Başsavcısı_Vural_Savaş_iktidarda_iken_RP_hakkında_dava_açtı 17.04.2022

³² https://tr.wikipedia.org/wiki/Refah_Partisi 17.04.2022

bulunan kesimler ya marjinalleşmeye zorlanmış ya da nitelikli çoğunluklarına rağmen rahatsız edici bir azınlık muamelesi görmüşlerdir. Sonuç olarak; önceki bölümlerde de atıfta bulunduğumuz Şerif Mardin'in tanımlamasıyla "çevre" fırsatı yakalayarak iktidarı ele geçirmiş ve yeni bir merkez oluşturmaya başlamıştır.

8 Şubat klasik bir askeri müdahale değildir. Silahlı direk bir müdahale olmadan, medya ve STK'lar aracılığıyla kamuoyu yönlendirilerek toplum manipüle edilmiş ve hükümet parçalanmıştır. 28 Şubat süreci, Türkiye'de darbe geleneğinin hem bir sürekliliğini hem de gelenekten kopuşu temsil etmektedir. O tarihe değin yaşanan en kansız, en şiddetsiz, tek bir kurşunun dahi sıkılmadığı tek darbedir. Askeri darbe mantığı bu darbeye tamamen değişmiştir. Bu süreçte kartlar daha çok sivillerin eline verilmiş, toplumu var eden ve üzerinde yükseldiği temeller sarsılmak istenmiş, bu siviller eliyle yaptırılmıştır.³³

RP, hareketin en başarılı partisidir. Seleflerine göre MG tabanını Türkiye toplumuna yaymakta daha başarılı olmuş, tartışmalı da olsa iktidar sürecini yaşamış ve sosyolojik tabanını ortalama iki kat genişletmiştir. MG lideri Erbakan'ın başbakanlığa yükselmesi yine bu parti tarihinde olmuştur. Diğer taraftan Türk siyasi tarihinin en tartışmalı partilerinden biri olarak adı darbeler, muhtıralar ve müdahaleler ile anılmış, demokratik teamüllere aykırı biçimde iktidardan uzaklaştırılmıştır. İktidarın bu biçimde elinden alınarak RP'nin kapatılması, Türk siyasetinin 2002 sonrası dönüşümleri yaşamadaki temel sebeplerden biri olarak sayılabilir.

D. Fazilet Partisi (FP)

RP'nin kapatılma davası sürecinde, partinin kapatılacağı belirmeye başlanınca tedbir olarak 17 Aralık 1997'de Fazilet Partisi kurulmuştur. Siyasî yasaklı duruma düşmeyen milletvekilleri ve belediye başkanları, RP'nin kapatılma kararının yürürlüğe girmesinden sonra FP'ye geçmişlerdir. Böylelikle FP, RP'nin ardından MG'nin yeni partisi olmuştur. Refah Partisi'nin kapatılmasına değin aktif bir çalışma içerisine girmeyen FP, RP kapatıldıktan sonra siyasi yasaklı isimler dışında milletvekillerinin birçoğunun saflarına katılmasıyla yeniden mecliste çoğunluğu elde etmiştir. Mecliste temsil olanağına kavuşan FP'nin genel başkanlığına Erbakan'ın teklifiyle 17 Mayıs 1998'de Recai Kutan getirilmiştir. Fazilet Partisi 18 Nisan 1999'da girdiği seçimlerde yüzde 15.41 oy oranıyla 111 milletvekili çıkarmıştır. Fakat 4 Mayıs 1999'da Fazilet partisi milletvekili Merve Kavakçı'nın başörtülü meclise girip, yemin etmek istemesi üzerine gelişen olaylar neticesinde, 7 Mayıs 1999'da FP hakkında da kapatılma davası açılmış ve 22 Haziran 2001 tarihinde kapatılmıştır.

FP'nin Genel Başkanı Alptekin, partinin ambleminde yer alan hilalin, milli kimlik, milli şuur, milli tarih ve milli kültürü, kardeşlik ve sevgi duygularını, hilali başağa bağlayan beş sütunun ise "demokrasi, insan hakları, özgürlük, hukuk devleti ve kalkınma" hedeflerine işaret ettiğini belirtmiştir.³⁴

Çeşitli revizyonlara gidilse de genel olarak FP klasik bir MG partisi olarak tanımlanmıştır. Kapatılan FP'si İkiye bölündü. Adına gelenekçiler denen taraf, kapatmanın üzerinden bir ay geçmeden, 28 gün sonra "Saadet" ismiyle (SP) yeni bir parti kurdu. Bu hareket partisi sırtında kaplumbağa gibiydi. Kaplumbağa ağır yürür ama yürüyüşünde belli bir istikrar vardır. Tayyip

³³ (Tüylü, 2012; 70)

³⁴ (Arpacı, 2017; 340)

Erdoğan'ın siyaset yasağının kaldırılmasıyla önlerinde bir engel kalmamıştı. İlk defa merkez sağ ve merkez sol gibi MNP'den bu yana homojen bir şehir izleyen siyaset çizgisi, kendi içinde ikiye bölünmüş oldu. Bu tecrübeden nasıl bir sonucun ortaya çıkacağını ancak bekleyerek görebiliriz.³⁵

1990'lı yıllarla birlikte RP'nin de değiştiği söylenir oldu. Ve bu değişimin öncüsü olarak “yenilikçi” olarak adlandırılan kanat gösterildi. Yenilikçilerin karşısına ise “gelenekçi” kanat çıkartıldı. Kaba bir analizle gelenekçilerin İslamcı olarak kalmak istedikleri, yenilikçilerinse liberalleşme arayışında oldukları ileri sürüldü.

Yenilikçilerle gelenekçilerin arasındaki en temel ayırım, gelenekçilerin RP'yi ideolojik bir kadro partisi olarak tutmak istemeleri, yenilikçilerin ise onu “ideolojik omurgalı bir kitle partisi” ne dönüştürmeyi hedeflenmeleriydi. Yani yenilikçiler, RP'nin kapılarını herkese açmaktan yanaydılar.³⁶

Partide çıkan bu fikir ayrılıkları “Türkiye’ye özgü bir olay değildi. 1990’lı yıllardan itibaren İslami hareketlerde başlayan muhasebe ve özeleştirme süreci sonucunda kimileri İslamcılığı bırakmıştı. Kimileri dillerini ılımlılaştırıp ulusal ve uluslararası sistemlere entegre olmanın yollarını arıyordu; bu amaca uygun olarak “liberal” bir İslamcı söylem geliştirmişlerdi. Radikal tavırlarda ısrar edenler giderek daha da marjinalleşiyordu; içlerinden bazıları çok uluslu şiddet şebekelerine dâhil olmuştu”. MG sürekli yükselişte olan değil, sürekli düşüşte olan bir hareketti ve Batı’ya burun kıvrma gibi bir lüksü kalmamıştı. Eskiden Batı’nın Türkiye’ye her türlü müdahalesini bağımsızlığa saldırı olarak gören Milli Görüşçüler bundan böyle bunları teşvik eder olmuşlardı³⁷

14 Mayıs 2000'de yapılan FP 1. Kongresi'nde gelenekçi ve yenilikçi kanatlar arasındaki çekişme su üstüne çıktı. Yenilikçi kanadın adayı Abdullah Gül 521, Recai Kutan 633 oy aldı. Bu kongre sürecinde bazı örgütsel atamaların engellenmesi, seçimlerde karışık liste yapılması kararlaştırılmışken blok liste ile kongrede yarışılması esasının kabul edilmesi gibi etmenler, yenilikçilerin partiden kopmasında ve FP'nin devamı olan Saadet Partisi'ne (SP) katılmayarak Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kurmalarında son etkenler olmuştur.

E. Saadet Partisi (SP)

Saadet Partisi, 20 Temmuz 2001 tarihinde Ankara’da kurulmuş ve Recai Kutan kurucu genel başkan olmuştur. Fazilet Partisi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından sonra, bağımsız kalan 105 milletvekilinden yarıya yakını SP'ye geçmiştir. 2002 erken genel seçimlerinde yüzde 2.5 oy oranıyla TBMM dışında kalmıştır.

11 Mayıs 2003 tarihinde yapılan 1. Olağan Kongre'de aday olmayan Recai Kutan'ın yerine Necmettin Erbakan genel başkanlığa seçilmiştir. Ancak 29 Aralık 2003'te Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Erbakan'ın kesinleşmiş hapis cezası nedeniyle parti üyeliğinden ayrılmasını istemiş, bunun üzerine Erbakan 30 Ocak 2004'te parti üyeliğinden ve genel başkanlıktan istifa etmiştir. Recai Kutan bu tarihten itibaren genel başkanlık görevini vekâleten idare etmeye başlamıştır.

Saadet Partisi 2004 yerel seçimlerinde yüzde 4.77 oy oranına ulaşarak, 63 belediye başkanlığı kazanmıştır. Genel başkanlık görevini vekâleten yürütmekte olan Kutan, 8 Nisan 2006 tarihinde

³⁵ (Bulaç, 2010; 71)

³⁶ (Çakır, 2011; 549)

³⁷ (Çalmuk, 2011; 572-573)

yapılan 2. Olağan Kongre'de, genel başkanlık görevini bu sefer seçimle üstlenmiştir. Parti 2007 genel seçimlerinde yüzde 2.34 oy almıştır. 26 Ekim 2008'de yapılan 3. Olağan Kongre'de Numan Kurtulmuş genel başkanlığa seçilmiştir. İki yıl boyunca bu görevi yürüten Kurtulmuş, 1 Ekim 2010'da yaptığı basın toplantısında genel başkanlık görevinden ve Saadet Partisi'nden istifa ettiğini açıklamıştır. Kurtulmuş, bu tarihte Halkın Sesi Partisi'ni (HAS Parti) kurarak 2011 Türkiye genel seçimlerine katılmıştır. Kurtulmuş daha sonra yeni partiyi de feshederek AKP'ye katılacaktır. Bu ekibin istifasının arkasında; partide yenilikçi ve gelenekçi kanat arasında denge kurmaya çalışarak yenileşme yapmak istemesinin, Erbakan tarafından engellenmesinin yattığı iddia edilmektedir.

“Erbakan'ın yaşadığı son parti içi gerilim, Saadet Partisi Genel Başkan "emanetçi" Numan Kurtulmuş ile oldu. 2010 yılının Temmuz ayında gerçekleşen kongrede Erbakan'dan gelen bazı isimlerin üstünü çizen Kurtulmuş, Erbakan tarafından tasfiye edildi. Erbakan yeniden hareketin başına geçti. Saadet Partisi, 2011 seçimlerine 85 yaşındaki Erbakan önderliğinde gidiyordu. Ancak ömrü yetmedi...”³⁸ Kurtulmuş istifasının ardından yaptığı değerlendirmede durumu şu şekilde açıklamıştır: “Aramızdaki gönül ilişkimiz masamıza tabak çanak atıldığında kopmuştu. Ancak kayyum atanması bardağı taşıran son damla olmuştur. Artık bu yapı içerisinde siyaset yapma imkânı kalmamıştır. Daha fazla kavgaya yeni Kerbela denemelerine vesile olmamak için arkadaşlarımla birlikte bu genel kurula girmiyor ve katılmıyoruz.”³⁹

Kurtulmuş'un istifası üzerine, 2003-2004 döneminde 8 ay süreyle genel başkanlık yapmış olan Necmettin Erbakan, 17 Ekim 2010'da ikinci kez genel başkan seçildi ve 27 Şubat 2011'deki ölümüne kadar bu görevi sürdürdü.

Erbakan'ın vefatından sonra parti, genel seçimlere Mustafa Kamalak'ın başkan vekilliğinde gitme kararı aldı. Seçimden önce sağda ittifak arayışları gündeme gelse de bir ittifak olmadı. Saadet Partisi, 2011 seçimlerinde yüzde 1,24 oy alarak 4. parti oldu. Seçimden hemen sonra yapılan kongrede Mustafa Kamalak yeniden genel başkan seçildi.

Saadet Partisi, 2015 seçimlerinde Büyük Birlik Partisi ile ittifak anlaşması yaparak girdi ve toplamda yüzde 2.06 oy alarak 5. parti oldu.

Saadet Partisi'nin kuruluşunda yer alan ve 1989-1995 yılları arasında Sivas Belediye Başkanlığı yapmış olan Temel Karamollaoğlu, 30 Ekim 2016 tarihinde gerçekleştirilen Saadet Partisi 6. Olağan Kongresi'nde genel başkan seçildi. Parti, Karamollaoğlu liderliğinde 2017 referandumu, 2018 genel seçimleri ve 2019 yerel seçimlerine katıldı. Karamollaoğlu, 3 Kasım 2019'da gerçekleştirilen Saadet Partisi 7. Olağan Kongresi'nde yeniden genel başkan seçildi.⁴⁰

Temel Karamollaoğlu, 2022 Nisan ayı itibarıyla genel başkanlık görevini sürdürmektedir. Parti 2019 Yerel Seçimlerinden itibaren Millet İttifakı'nın üyesidir. 28.02.2022 Tarihinde bu ittifakın ortak deklarasyonu olan, Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem belgesinin imzacıları arasında yer almaktadır.

³⁸ (Yalçın, 2012; 345)

³⁹ <https://www.odatv4.com/siyaset/erbakanla-saadeti-bulamadi-0110101200-12888> 18.04.2022

⁴⁰ https://www.wikiwand.com/tr/Saadet_Partisi 18.04.2022

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminden itibaren, Türkiye topraklarında yeşeren önemli siyasal akımlardan biri olan İslamcılık, çeşitli denemelerden sonra en kurumsal ve kapsamlı yapılanmayı “Milli Görüş Hareketi” ile gerçekleştirmiştir. Temelde aydınlanmacı hareketlere karşı kuşkucu bakan bir muhafazakâr tepkiden gelişmiş ve dindar bir toplum olarak varsayılan Türk halkında tarihsel sürecin çeşitli kertelerinde geniş destekler bulabilmiştir.

Batılılaşma, çağdaşlık, modernleşme gibi çok farklı muhteviyatları barındıran kavramların bir arada kullanıldığı, Cumhuriyet dönemiyle dönüşümü giderek hızlanan ve kafası karışık Türkiye toplumunda, tıpkı yukarıdaki kavramlar gibi farklı muhteviyatlar alan İslamcılık akımı, özünde klasik Batı muhafazakârlığının Türk-İslam coğrafyasına uyarlanmasıyla MG hareketini ortaya çıkarmıştır denilebilir. Ancak MG, hiçbir zaman muhafazakârlık söylemini kabul etmemiş, kendisini klasik sağ ve sol akımlara karşı “üçüncü yol” olarak konumlandırmayı tercih etmiştir. MG'nin ideolojisindeki “Milliyet” tanımını da modern siyasal bilimlerde kullanılan kavram olarak algılamamak gerekmektedir. Coğunlukla “aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” şeklinde tarif edilen millet kelimesi, dinî bir kavram olarak; din, şariat, yol ve sünnet anlamlarında bir isimdir. Kur'an-ı Kerîm'de de din anlamında kullanılır. Kur'an'da 15 ayette geçen millet kelimesi, ayette “İbrahim'in milleti” (İbrahim'in dini) olarak ifade edilmiştir.⁴¹ Dolayısıyla burada kastedilen; terimsel anlamda millet değil “ümme” olmaktadır.

MG'nin ikinci önemli ana karakterini “Batı karşıtlığı” olarak özetlemek mümkündür. Bir bakıma Erbakan da modernite ve çağdaşlaşma kavramlarını Niyazi Berkes'e benzer algılamakta ve “Batı tahakkümüne” karşı durmaktadır. Erbakan daha MG'nin kuruluş yıllarında bu konudaki tutumunu net biçimde ortaya koymuştur: “Efendim biz Batılılaşacakmıyız! Nereden çıkıyor bu Batılılaşma? Biz muasır medeniyet seviyesine erişeceğiz. Bizim anayasamızda Batılılaşma diye bir şey yok. Nereden çıkartılıyor. Ne demek bu? Bu asil millet niçin gidip Batıya bağlanacakmıyız...”⁴²

MG “Adil Düzen” olarak formüle ettiği doktrinler bütünüyle de kendisinden önceki İslamcı hareketlerden ayırmaktadır. Ekonomi, hukuk, dış politika, sosyal ilişkiler ve kültür gibi pek çok farklı alanda kendi penceresinden çözümler sunmakta ve özgün bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Ancak Adil Düzen kavramının temel görüşlerine bakıldığında; modernite karşıtı ve klasik sağ-sol söylemin dışında yer aldığı iddiasına karşılık 1970'lerde konjonktür gereği bolca sosyalist yönlelere sahip olan, 1990'lara gelindiğinde ise yine konjonktür gereği özel girişimi kutsayan bir liberal söylemi satır aralarında okumak mümkündür. Bu yönüyle her şeyden önce reddiye yaptığı modernitenin mirasçısı olmakta, bir taraftan da en sağdan en sola belirsiz kavramların çerçevesinde kalan ve bünyesindeki kadroların bile anlayamadığı karmaşık bir fikriyat haline dönüşmektedir.

Türkiye'nin 'şiddetli' bir piyasalaşma çılgırına girdiği, bu çılgırın 'saldırgan bir neo-liberal söylemle kutlandığı ve solun hem genel olarak zayıfladığı hem kitle temasım yitirdiği bu dönemde, Adil Düzen, emekçilere ve yoksullara “bir şey” söylüyordu. Çok geçmeden, 1994'te, Adil Düzen "gerçek ve tek özel sektörcü, tek serbest piyasa düzeni" olduğu söylenerek tashih edildi. Mustafa Özel'in (doğ.1956), kapitalizmin tröstleri, tekelleriyle aslında serbest piyasayı engelleyen bir sistem

⁴¹ (Demir, 2019; 131)

⁴² (Erbakan, 1973; 91)

olduğunu, Müslüman iktisat düzenininse "müdahaleden mümkün olduğunca uzak bir serbest rekabet düzeni" olacağını anlatan yazıları da o sıralar yayımlandı. Zira emekçi sınıflar ve yoksullar Adil Düzen'in müphem imalarıyla iktifa edebilirlerdi ama RP'den beklentisi olan sermayenin daha somut talepleri vardı. Global piyasa ağlarına bağlanan ve "Anadolu Kaplanları" adıyla anılmaya başlayan çevre sermayesi, artık taşradaki bekasından fazlasını istiyor, yerleşik büyük sermaye gruplarıyla rekabet edecek bir sıklette tartıya çıkıyordu. İsmail Kara'nın belirttiği gibi, evvelce devlet ve millet için düşünülen zenginleşme ve kalkınma, artık cemaat ve fertleri için istenir hale gelmişti.⁴³

MG'nin 2020'li yıllarda aldığı politik duruşu küresel ve ulusal ölçekteki gelişmelerle incelemek mümkündür. MG'nin son partisi SP, yine kendi içerisinden çıkan, ancak bu kopuş sırasında da "MG gömleğini çıkaran" AKP iktidarına karşı muhalif kanatta yer almakta, bu partinin savunduğu liberal muhafazakâr çizgiye karşılık, daha korporatif ve devletçi muhafazakâr çizgiye yakın durmaktadır. Siyasal rejim anlamında ise AKP'nin "Türk Tipi Başkanlık" olarak tanımlanan sistemine karşılık "Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem" savunulmakta; bir bakıma 1990'ların ortalarında yaşanan ayrışma küçük nüanslarla aynen sürmektedir.

Diğer taraftan teknolojik devrimlerin art arda yaşandığı 2000'li yıllar boyunca, toplumların iletişim olanaklarının ve bilgi seviyesinin inanılmaz hızla artması, geleneksel düşüncelere bağlılık seviyesini azaltmış ve kadim inanışların toplumsal karşılıklarının giderek zayıflamasına yol açmıştır. Bu çerçevede; 2000'li yılların başından itibaren Türk toplumun hızla muhafazakârlaştığı algısına karşı çeşitli savlar öne sürülmektedir. Örneğin; Volkan Ertit sekülerleşme ve laikliğin yanlış biçimde birbirinin yerine kullanıldığı, siyasetin muhafazakârlaşmış olabileceği ancak toplumun sekülerleştiği iddiasındadır.⁴⁴ Dinin ekonomik ve toplumsal hayattaki etkisinin zayıflaması olarak ele alındığı bir süreç olarak tanımlanan sekülerleşme, Ertit'e göre Türkiye toplumunda son yıllarda büyük bir hızla artmaktadır.

Ayrı bir araştırma inceleme konusu olmakla birlikte, Türk toplumunun sekülerleşme sürecine dair emareler hem küreselleşme ve emperyalizm, hem de bilgi çağı kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak Ertit'in bulguları gerçeklik taşıyorsa, 2020'li yılların ikinci yarısı boyunca Türkiye'deki dönüşümün hızlanacağı, sosyolojik yapıdaki değişimin siyasal düzlemi de etkileyeceği öngörülebilir. Böyle bir durumda, İslam'ın bir din olarak önerdiği ahlaki sistemler ayrı tutulmak üzere, müphem bir gelecek ve yine müphem bir geçmişi, "Asrı Saadet" biçiminde formüle ederek hangi temeller üzerinde siyaset inşa edeceğine dair ortalama yanıtları olan bir MG hareketinin gelecek kuşaklara nasıl ulaşacağı gibi derin bir sorunu yanıtlanmayla beklemektedir.

Aynı zamanda KONDA adlı araştırma şirketinin sahibi olan yazar Bekir Ağırdir, "Hikâyesini Arayan Gelecek" adlı yapıtında benzer bir duruma işaret etmekte, Türkiye'de bir taraftan sosyal medya kullanımının 10 yılda her 100 kişiden 38'i iken, 2020 yılı itibarıyla her 100 kişiden 84'üne çıktığını belirtmektedir.⁴⁵ Diğer taraftan KONDA araştırmalarında dindar olduğunu ifade eden, namaz, oruç, örtünme gibi İslami gelenekleri yerine getirenlerin sayısı 10 yıl öncesine göre %10 ila 15 arasında azalmış görünmektedir.⁴⁶ Yine cinsiyet, rol ve yaşam tarzı üzerine yapılan taramalarda, toplumun 2013-2014 yıllarına göre 2018 yılında daha fazla metropollere yerleştiği, farklı cinsel tercih, mezhep ve dinlere karşı daha anlayışlı hale geldiği saptanmıştır.⁴⁷

⁴³ (Bora, 2017; 476-477)

⁴⁴ (Ertit, 2015; 145)

⁴⁵ (Ağırdir, 2020; 119)

⁴⁶ <https://interaktif.konda.com.tr/turkiye-100-kisi-olsaydi> 19.04.2022

⁴⁷ (KONDA Hayat Tarzları Araştırması 2018)

Toplumsal nabzı tutan bu taramalar elbette kesin bir sonuç vermemekle birlikte, sosyolojik değişime işaret etmesi bakımından bir “işaret fişeği” işlevi görmektedir. Bu noktada; bir yandan teknoloji kullanımı olanaklarının artarak toplumun her kesimine yayılması ve iletişim olanaklarının artması diğer taraftan da dünyada mobilitenin giderek yaygınlaşması, kültürlerarası etkileşimi arttırmıştır. Ulusal ve uluslararası paradigmanın yukarıda özetlendiği biçimde olduğu düşünülürse, MG’nin ve onun siyasi kurumlarının gelecek modellemesi yaparken ve yeni kuşaklara dönük bir sistem idealize ederken, kendi içyapısını yeniden dönüştürmesi ve yeni bir bakış açısı oluşturması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akgül, Ahmet, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, Togan Yayınları, 9. Baskı, 2011.

Akın, Kenan, *İşte Erbakan*, Er-tu Matbaası, 1976.

Akın, Mahmut Hakkı-Coşkun, Betül, *Türkiye Siyasi Kültüründe Sağ-Sol Ayrımı Ve Milli Görüş Hareketi*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı: 8, Sayfa: 1-10.

Akyol, Taha, *Erbakan'ın Ardından, Dünya Bülteni Dergisi*, DÜBAM Yayınları, Sayfa: 38-40, İstanbul 2011.

Arpacı, IŞIL, *Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya 2012.

Aşgın, Halil İbrahim, *Din Siyaset İlişkisi Bağlamında Milli Görüş Hareketi*, Doktora Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, Çorum.

Atay, Tayfun, *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2016.

Bora, Tanıl, *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2017.

Çakır, Ruşen, *Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisini Anlamak*, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1994.

Çakır, Ruşen, *Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami Oluşumlar*, Metis Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2017.

Çakar, Faysal, *Milli Görüş'ün Siyasal Karakteri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020.

Çalışlar, Oral – Çelik, Tolga, *Erbakan - Fettullah Kavgası Cemaat ve Tarikatların Siyasetteki 40 Yılı*, Sıfır Noktası Yayınları, 2. Baskı, 2000.

Demir, Fatma, *Türkiye'de İslamcılık Söylemi Milli Görüş'ten Ak Parti'ye*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012.

Demir, Ömer, *Milli Görüş Hareketinin Teşekkül Süreci ve Düşünce Sistemi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2019.

Doğanay, Taylan Can, *Türk Siyasal Hayatında Dava Söylemi: Milli Görüş Hareketine Mensup Siyasi Partilerin Seçim Beyannameleri Üzerine Nitel Bir Analiz*, Doktora Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman 2021.

Engin, Recep Taha, *Türk Siyasal Hayatında Milli Görüş Hareketi: Temel Esasları Ve Söylevleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Erbakan, Necmettin, *Adil Ekonomik Düzen*, Refah Partisi Yayınları, Tarihsiz.

Erbakan, Necmettin, *Yeni Bir Dünya Düzeni ve Adil Düzen*, 3. Baskı, MGV Yayınları, 2017.

Ersin, İrfan, Necmettin Erbakan'ın Ekonomik Söylem ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2015,

Ertit, Volkan, Endişeli Muhafazakârlar Çağı Dinden Uzaklaşan Türkiye, Orient Yayınları, 1. Baskı, 2015.

Koçer, Mehmet Ali, Türk Siyasi Tarihinde Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Kolektif, Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem, Millet İttifakı Tebliği, 2022 Ankara.

Kolektif, (Derleyenler Özdoğan, Kazım–Akkoç, Derviş Aydın) Sol İlahiyat Dini Soldan Okumak, Birikim Yayınları, 1. Baskı, 2013 İstanbul.

Kolektif, MNP Kuruluş Beyannamesi, Tarihsiz.

Kolektif, Saadet Partisi Programı, Ankara 2019.

KONDA, Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Raporu Hayat Tarzları 2018 Araştırması, Kasım 2019.

Mecham, Quinn, Erbakan'ın Mirası, Milli Görüş Hareketi, Necmettin Erbakan, Siyaset ve İslamcılık, Ümrân Dergisi, Ümrân Yayıncılık, Sayı: 200, Sayfa: 33-35.

Poyraz, Fahrettin, Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüş Hareketi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, Ankara.

Türk, Resul, Türkiye'de Siyasal İslamın Partileşme Faaliyetleri: Milli Görüş Partileri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Yalçın, Soner, Erbakan, Kırmızı Kedi Yayınevi, Genişletilmiş Baskı, 2013.

Yarıcı, Müslim, Milli Görüş Hareketinin Fikri Temelleri, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2017.

YOUTUBE, https://www.youtube.com/watch?v=DVTCRVDI_DU&t=4584s

YOUTUBE, <https://www.youtube.com/watch?v=V2XwO9KUznA&t=5309s>

YOUTUBE, https://www.youtube.com/results?search_query=K%C4%B1br%C4%B1s+Bar%C4%B1%C5%9F+Harekat%C4%B1

YOUTUBE, <https://www.youtube.com/watch?v=UcCKCx5G0dM&t=1430s>

YOUTUBE, <https://www.youtube.com/watch?v=arGodO-a1sE&t=21s>